

MAGYARORSZÁG A KÁDÁR-KORBAN

Ellenforradalom és konszolidáció

SZOVJET INTERVENCIÓ November 3-án a szovjetek, a nemzetközi jog nyílt megsértésével, Tökölön őrizetbe vették a csapatkivonásokról tárgyaló magyar küldöttséget, köztük Maléter Pál honvédelmi minisztert. **November 4-én hajnalban a Vörös Hadsereg átfogó támadást indított Budapest és a többi nagyváros ellen.** Az álmából felriasztott miniszterelnök tiltakozást és ellenállást kifejező rövid rádióbeszédet mondott, de a hadseregnek nem adott utasítást a harcra. Ezt követően elhagyta a Parlamentet.

A magyar hadsereg így csak elszórtan vett részt az ellenállásban, a 10–15 ezer főnyi, rosszul felfegyverzett felkelő azonban napokig elkeseredetten harcolt a szovjet páncélosok ellen. Budapesten legtovább Csepelen tartottak ki, november 11-én azonban itt is levertek a fegyveres ellenállást.

Budapesten 1945 áldozata volt a harcoknak, 44%-uk a belső-pesti – VII., VIII., IX. – kerületekben vesztette életét. Az áldozatok többsége munkás volt, s két-harmaduk nem volt még 30 éves sem.

A KÁDÁR-KORMÁNY Nagy Imre beszédével egy időben egy másik nyilatkozat is elhangzott, melyet a szolnoki rádió közvetített. Ebben a Moszkvában megalakult új Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a szovjet hadsereg segítségét kérte az ellenforradalom leverésére. A kormány élén Kádár János állt.

Október utolsó napjaiban Kádár János – ha nem is olyan tudatosan, mint Nagy Imre, de – elfogadta a forradalmat. November 1-jén azonban a szovjetek – a titkosszolgálatukkal kapcsolatban álló magyar kommunista politikus, Münnich Ferenc segítségével – elfogták és Moszkvába szállították, ahol Kádár elvállalta a neki szánt feladatot: a „rendteremtést” Magyarországon. Őt és az új kormány tagjait a szovjet csapatok november 7-én szállították Budapestre.

Maléter Pál. A hivatásos katonatiszt a második világháborúban szovjet fogságba esett, majd jelentkezett a németek elleni harcra. 1956 októberében előbb harcra keveredett a felkelőkkel, majd tűzszünetet kötött velük. Részt vett a Nemzetőrség megszervezésében, s Nagy Imre – tábornoki rangban – honvédelmi miniszterre nevezte ki. 1958-ban halálra ítélték és kivégezték.

Magyarországra vonatkozóan Hruscsov elvtárs ismerteti az elképzelését.

Felül kell vizsgálni az értékelést, a csapatokat ne vonjuk ki Magyarországról és Budapestről, kezdeményezően lépünk fel a rend helyreállítása érdekében Magyarországon.

Ha kivonulnánk Magyarországról, ez felbátorítaná az amerikai, angol és francia imperialistákat. Ezt gyengeségünknek fognák fel, és támadásba lendülnének. A kivonulással pozícióink gyengeségét demonstrálnánk. Pártunk ez esetben nem értene meg bennünket. [...] Nincs más választásunk. [...]

Milyen vonalat kövessünk most?

Ideiglenes Forradalmi Kormányt kell alakítani [Kádár vezetésével]. [Vagy mégis] az a legjobb, ha helyettes lesz. Münnich legyen a miniszterelnök, a honvédelmi miniszter és a belügyminiszter. [...] Ha Nagy beleegyezik, vegyük be miniszterelnök-helyettesnek. [...]

Megbeszélni Titóval. Tájékoztatni kell a kínai elvtársakat, a cseheket, a románokat, a bolgárokat.

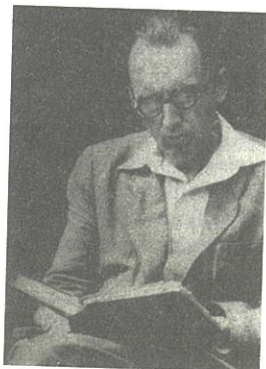
Nagy háború nem lesz. (Hruscsov előterjesztése az SZKP Központi Bizottsága ülésén, 1956. október 31.)

● **Mivel magyarázza Hruscsov a szovjet intervenció szükségességét? ● Kiket akart Hruscsov „tájékoztatni”, s kivel akarta „megbeszélni” az inváziót? Mi a jelentősége a szóhasználat különbségének?**

Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást intéztek fővárosunk ellen, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt.

Csapataink harcban állnak! A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével. (Rádióbeszéd, 1956. november 4. reggel 5 óra 20 perc – teljes terjedelmében)

● **Kiknek szólt a beszéd? ● Miről értesülhetett a hallgatóság a miniszterelnök beszédéből?**

Bibó István. A Márciusi Fronthoz, majd a Nemzeti Parasztpárthoz kötődő értelmiségi tisztviselőt Nagy Imre november 3-án államminiszterre nevezte ki. Ő volt az egyetlen kormánytag, aki – a szovjet megszállás ellenére – napokig a Parlament épületében tartózkodott, s ott kiáltványt fogalmazott meg a törvényes kormány nevében. 1957-ben letartóztatták, és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban szabadult. Az 1980-as években – már halála után – felfedezték politikai írásait, amelyek nagy hatást gyakoroltak a demokratikus ellenzékre.

égek és a
aszorításá-
van befolyá-
ttartamot.
ba bevont
s ellátottsági
-ig 64%-ra
es évek ele-
alanyi jogon
gárnak). Az
arányát az
okokból az
iparosokra
ikarták őket
lépjenek a

31. Ratkó Anná-
lelén született
ivatalos család-
önözte a gyer-
ek az abortuszt.

nár a nép,
edig szép!

izdító reklám

Iszert az
átrányo-
landóság

Münnich Ferenc és felesége az újságíróbálon, Hungária Kávéház, 1959. 1956 novemberének első napjaiban a szovjet vezetés szívesebben bízta volna rá a vezetést. Tito azonban – aki jobban bízott a hozzá hasonló „hazai illegálisokban”, mint a moszkovitákban – Kádárt javasolta helyette. Mivel 1956 végén a szovjetek igyekeztek jó kapcsolatokat ápolni Titóval, beleegyeztek.

A politikai rendőrség nagyon fontos dolog. Ezzel kapcsolatban olyan kifogás van – szerintem teljesen jogosan –, hogy a politikai rendőrségnek állandóan nekünk kell szólni, hogy valakit itt vagy ott le kell tartóztatni. Ijesztő lehet e megállapítás, de az a rendőrség normális, amely mindenkit le akar tartóztatni. Ez egy hivatás-érzet és tudat. Itt fordított helyzettel találkozunk, mindig mi szólunk, hogy ezt vagy azt le kell tartóztatni, bíróság elé kell állítani. (Kádár János az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága előtt, 1957. február 26.)
 ● **Mi a politikai rendőrség feladata Kádár szerint?** ● **Milyen a párt és a politikai rendőrség ideális viszonya?** ● **Vitassuk meg Kádár álláspontját! Mennyiben igazak állításai?**

Sorban állás cigarettáért, 1957. A forradalom és az ezt követő néhány hónap alatt állandósult az áruhiány.

A Munkás-Paraszt Kormány törvényesítésének útjában állt, hogy Magyarországon még létezett egy legitim kormány, élén Nagy Imrével. **November 4-én Nagy Imre, politikustársaival és családtagjaikkal a jugoszláv nagykövetségre menekült.** Tito kettős játékot űzött: felajánlotta a menedékjogot a magyar politikusoknak, hogy Nagy Imre eltávolításával segítse a szovjet „rendteremtést”. Nagy Imre személye azonban idővel kényelmetlenné vált mind a szovjet, mind a jugoszláv vezetés számára, **mivel nem volt hajlandó lemondani a miniszterelnöki posztról.** Ezért 1956. november 22-én Nagy Imréket **törbe csalták:** szabad távozást ígértek nekik, de amint elhagyták a követséget, fogságba kerültek. Ezt követően – a román vezetéssel kötött megállapodás alapján – hónapokig a Bukarest melletti Snagovban tartották őrizetben őket.

A szovjet invázió ellenére **a Kádár-kormány kezében nem volt hatalom: az országban szinte mindenki a forradalmi bizottságoknak engedelmeskedett.** Kádár minden lépését szovjet „tanácsadói” diktálták, de a szovjet tankok nem tudták a sztrájkolókat a munka felvételére kényszeríteni. **Kádár tárgyalásokra kényszerült a november 14-én megalakult, s a legfontosabb forradalmi szervvé vált Nagy-budapesti Központi Munkástanáccsal, de kudarcot vallott.**

MEGTORLÁS Kádár végül felhagyott a próbálkozással, és **december elején ellenforradalomnak minősítette a felkelést.** Megkezdődtek a letartóztatások, **több vidéki városban** – Egerben, Miskolcon, Tatabányán, Salgótarjánban és másutt – **véres sortűzekkel verték szét tüntetéseket,** kormánybiztosokat küldtek a helyi szervek és nagyüzemek élére, betiltották a forradalom oldalára állt szervezetek működését, sor került az első kivégzésekre is. **December közepére megtört a társadalom ellenállása.**

1957 tavaszáig több mint 180 ezer ember hagyta el az országot – korabeli kifejezéssel: disszidált. Jelentős részük a megtorlás elől menekült, amely így is rengeteg embert utolért: **1959 végéig a bíróságok mintegy 22 ezer embert ítélték börtönbüntetésre, 229-et kivégeztek, 13 ezret bírói ítélet nélkül internáltak.** 1958. június 16-án kivégezték Nagy Imrét is. Az utolsó kivégzéseket 1961-ben hajtották végre.

A halálos ítéletek többségét szabadságharcosokra mérték ki: kivégezték többek között Angyal Istvánt, Bárány Jánost, Iván Kovács Lászlót és Szabó Jánost. Egy-egy felkelő alakulat vagy forradalmi szervezet vezetőjét is felakasztották, mint például Dudás Józsefet vagy Brusznai Árpádot; kivégezték mindazokat, akik népiéletben vettek részt. Megölték a forradalom előtti pártellenzék legfontosabb alakjait, mint Gimes Miklóst és Szilágyi Józsefet, Losonczy Géza a börtönben halt meg; kivégezték a forradalom oldalára álló katonatiszteket, mint például Maléter Pált. Hosszú, esetenként életfogytiglani börtönre ítélték munkástanács-vezetőket (Bali Sándor, Földvári Rudolf, Rácz Sándor), vezető írókat és értelmiségieket (Donáth Ferenc, Déry Tibor, Obersovszky Gyula, Bibó István, Kosáry Domokos, Vásárhelyi Miklós, Göncz Árpád, Litván György, Mécs Imre) és számos „névtelen” résztvevőt.

Az esetleges újabb megmozdulások ellen szervezték meg 1957 márciusában a Munkásőrséget. **Az újjászervezett honvédség to-**

A Na
Feren
jelent
több l
lehet
dés ál

vábl
szek
a 60-
hade:
szovj

KON
hog
bukn
a ren
kény
szolic

1956
kások
a Kád
ták ki
szerve
szinter
létszán

n állt, hogy
n Nagy Im-
val és csa-
kült. Tito
rar politiku-
iet „rende-
etlenné vált
I nem volt
Ezért 1956.
ad távozást
a kerültek.
is alapján –
etben őket.
őben nem
rradalmi
en lépését
n tudták a
tárgyalá-
s a leg-
esti Köz-

A Nagy Imre-per vádlottjai (első sorban civilben balról Nagy Imre, Donáth Ferenc, Gimes Miklós) az ítélethirdetéskor. Nagy Imre az utolsó szó jogán kijelentette: „úgy érzem, eljön az idő, amikor ezekben a kérdésekben nyugodtabb légkörben, világosabb látókörrrel, a tények jobb ismerete alapján igazságot lehet szolgáltatni az én ügyemben is. Úgy érzem, súlyos tévedés, bírósági tévedés áldozata vagyok. Kegyelmet nem kérek.”

al, és de-
felkelést.
n – Eger-
t – véres
okat küld-
rradalom
égzésekre
állása.
el az or-
a megtor-
1959 vé-
börtön-
t nélkül
mrét is.

vábbra is „a Varsói Szerződés integrált katonai erejének részeként”, szovjet irányítás alatt működött, s feladata – akárcsak a 60–70 ezer főnyi, „ideiglenesen hazánkban állomásozó” szovjet haderőé – nem annyira a belső rendfenntartás volt, mint inkább a szovjet célok szolgálata egy esetleges harmadik világháborúban.

KONSZOLIDÁCIÓ Az ötvenes évek elején sokan abban bíztak, hogy az új rendszer csak átmeneti jelenség, amely hamar meg fog bukni. 1956 tapasztalata alapján azonban be kellett látniuk, hogy a rendszer tartós lesz, s meg kell tanulniuk együtt élni vele – ez a kényszerű belátás nagyban segítette a kádári rendszer gyors konszolidációját.

1956 végén a karhatalom – a köznyelvben pufajkásoknak nevezett – tagjai fegyveresen szolgálták a Kádár-kormányt. Ebből a szervezetből alakították ki a munkásőrséget, amely közvetlenül a párt-szervek alárendeltségében működött, országos szinten a Központi Bizottság alá tartozott. Összlétszáma hamarosan elérte a 60 ezret.

ték többek
st. Egy-egy
int például
építéletben
akjait, mint
g; kivégez-
lt. Hosszú,
ali Sándor,
th Ferenc,
helyi Mik-
sztevőt.

1957 már-
ség to-

A fegyveres ellenforradalom leverése után sokat hangzottak bírának a bírói függetlenséget. Meg kell mondanom, hogy nekem mint öreg jogásznak mindig gyanús, ha a bírák a bírói függetlenséget feltűnően hangoztatják. A bírói függetlenséget az alkotmány biztosítja. [...]

Bírótársaimat arra kérem, hogy mutassanak nagyobb határozottságot az ellenforradalom megsemmisítése, nagyobb eltökéltséget népi demokráciánk megvédése érdekében. Tehát valami új-e, amit én kérek? Töreky Géza 1925-ben a budapesti büntető törvényszék elnöki állásába való beiktatása alkalmával szó szerint a következőket mondta: „A törvényt akként kell alkalmazni, hogy a vezetésre predesztinált rétegek véde legyenek a feltörekvő osztályokkal szemben”. Ez legalább őszinte megnyilatkozás volt, [...]

Eltársak! Tanuljunk egy kis osztályharcot a fasizmus igazságszolgáltatásától. Ne engedjük magunkat aljogtudósok magyarázataitól félrevezetni [...] és ne fedjük, hogy a Magyar Népköztársaság bírái vagyunk, a proletárdiktatúra bírái, akiknek az a kötelességük, hogy a proletariátus államát erősítsék, és annak minden ellenségét, aki a proletár forradalomra kezdet emel, kíméletlenül megsemmisítsük. (Domokos József, a Legfelsőbb Bíróság elnökének megnyitója az Országos Bírói Értekezleten, 1957. március 28.)

● Mit jelent a Legfelsőbb Bíróság elnöke számára a bírói függetlenség? ● Miért hangoztathatták egyes bírók a bírói függetlenség elvét? ● Milyen értelemben hivatkozott Domokos József a Horthy-korszakra? ● Mi a bírók feladata Domokos szerint?

Marosán György, az egyik legkeményebb, megtorlásokat követelő kommunista politikus beszédét mond egy őszi nagygyűlésen, 1957.

Magyarországon 1956. október előtt, ha voltak is hibák – proletárdiktatúra volt. A „felkelés” ez ellen a proletárdiktatúra ellen irányult. Célja a munkásosztály hatalmának megdöntése, a burzsoázia hatalmának visszaállítása volt. (Ezt események egész sora igazolja.) Tudták-e ezt vajon a résztvevők? Részben igen, részben nem. [...]

Az ellenforradalom fő bázisát a deklarszált [lezüllött] elemek és a közönséges egyszerű dolgozók – és sajnos köztük munkások – is. (Persze ezeknek javarésze a lumpenproletárok [a kommunista nyelvben „társadalmi osztályból kiszakadt, züllött, rendszeres munkát nem szívesen végző személy”] sorából került ki.) Ezeket az embereket megtévesztették az ellenforradalom jelszavai, mert az ellenforradalom nem lépett fel nyíltan valódi célkitűzéseivel, hanem azokat hosszú ideig elleplezte. (Kis György cikke a „Pártélet” című folyóiratban, 1957. március)

● Mivel igazolja a szerző, hogy 1956-ban ellenforradalom zajlott? ● Kik vettek részt a forrás szerzője szerint az eseményekben? ● Mivel magyarázza részvételüket? ● A szerző mely állításai szolgáltak a Kádár-kormány hatalomra kerülésének igazolásául?

Igen tisztelt Kádár Elvtárs!

Győri beszédét olvasva, ezen a mondaton akadok meg: „Általában abbahagytuk az emberek ide-oda cserélgetését és dobálását.”

Nos, a népművelési minisztérium nem hagyta abba, sőt mintha most kezdené. [...] ...a zenei főiskolán Járdányi eltávolítása, aki zeneszerzőnek és pedagógusnak egyaránt kiváló, utóda akárki lesz, csak sülyedést jelenthet. [...] Így nehéz országot építeni. (Kodály Zoltán Kádár Jánosnak, 1959. szeptember 1.)

Igen tisztelt Tanár Úr! [...]

Győri beszédemben tett kijelentésemért én helyt tudok állni. [...] az elmúlt két és fél esztendő alatt mi valóban véget vetettünk az emberek tömeges, ok nélkül való és értelmetlen ide-oda dobálásának. Ahhoz azonban, hogy egy ilyen szellem az ország egész társadalmi életének minden zugában úrrá legyen, adjon Ön nekünk még egy kis időt. [...]

Járdányi tanár úr elbocsátása [...] okkal, mégpedig alapos okkal történt. Hiszen ő [...] kifejtette rendszerünkéről, amely nézetek között a Bach-korszak feldicsérése a mai rendszerrel szemben, még nem is a legreakciósabb megállapítás volt. Ez egy közalkalmazottól azzal az állammal és rendszerrel szemben, amelynek intézményében tanít, egy kissé több a soknál.

Mi kommunisták harcoltunk az ellen, amikor a Horthy-rendszer állama szakmailag kitűnő embereket elbocsátott tanári állásából azért, mert a rendszerrel szemben állva, a kommunista eszmékkel rokonszenveztek. Ismételtem, mi ez ellen harcoltunk, de egyébként eszünk ágába sem jutott csodálkozni rajta. Mi egyáltalán nem csodálkoztunk akkor azon, hogy a Horthy-rendszer nem akarja fizetni saját ellenségeit és nem bolond a tetejébe még a fiatalok nevelését is rájuk bízni. Valakinek meg kell értetnie Járdányi tanár úrral és a hozzá hasonló gondolkodású emberekkel is: tévedésben élnek és nem vezethet jóra az, ha a mi rendszerünk embereit ostobábbnak nézik, mint a Horthy emberei voltak. Erről ennyit.

[...] Tudomásom szerint Ön vallásos gondolkodású ember; távol áll tőlem, hogy hitében bántsam. Rendben van, konzervatív ember; úgy látszik, mi nem tudjuk a szocializmus eszméjének Önt megnyerni. Ön eljár politikailag velünk szembenálló emberek érdekében. Rendben van, ez Önnek jogában áll, patronáltjai magyar állampolgárok... [...]

Nekem ezzel nincs gondom, engem más foglalkoztat Önnel kapcsolatban. Képletesen szólva, szerintem minden embernek van valahol, valamilyen főkönyve, ahol végül is elkészül szándékainak, tetteinek mérlege. Az Ön hite szerint ez valahol az égben van, az én meggyőződéseim szerint az emberek tudatában és lelkiismeretében. Nem tagadom, hogy Ön szereti a népet és életművével a zenekultúrában sokat és nagyot adott népünknek. A mi népünk az Ön népe, de az enyém is, aki kommunista vagyok. Hazánkban ma a szocialista társadalom épül, s szembeszökő, hogy Ön nyilvánvalóan nem rokonszenvezik a szocialista úttal [...]. Hogyan tudja Ön lelkiismeretében szabályozni magatartását és tetteit olyan körülmények között, amikor a nép, amelyet szeret, olyan úton jár, amelyet Ön nem tud eszével és szívével elfogadni? (Kádár János Kodály Zoltánnak, 1959. október 15.)

Járdányi nézetei már eltorzítva kerültek Ön elé [...]. Ő mindössze arra a történelmi tényre mutatott rá, hogy [18]49 után az írókat nem üldözték, noha Arany, Jókai, Vörösmarty, Bajza többé-kevésbé aktív támogatói voltak a Kossuth-kormányoknak. Ami hibára még rámutatott, annak javítása éppen a rendszer érdeke. Óráin kizárólag szakmájával foglalkozott. Eltávolítása a fiatalságra ellenkező hatást vált ki, mint amit vártak...

A Horthy-rendszer csak olyanokat távolított el, akik 1918–1919-ben vezető állást vállaltak, pl. jómagamat. A rokonszenvezők tovább dolgozhattak, mert nélkülük megállt volna az egész tanügyi apparátus.

[...] Én már 1918-ban láttam, hogy a szocializmus útja az egyetlen mentsége népünknek, melyet több évtizedes falujárásom és benső érintkezésem alapján jobban ismertem meg, mint bárki más. [...] 1945 után reméltem, hogy a haladás biztosabb és egyenletesebb lesz. De hogyan bízzék a nép olyan vezetésben, amely egy nap kivégeztet egy csomó magas állású embert, röviddel rá exhumálja és dísztemetéssel rehabilitálja őket?

Sajnálattal néztem, mikor a párt maga alatt vágta a fát. Egy reakciónak ilyenkor örülni kellett volna. Én, amikor módját láttam, fölszólaltam, de soha egyének érdekében, mindig az ügy volt számomra a fontos, ami persze egyének életében tükröződött. (Kodály Zoltán Kádár Jánosnak, 1959. október 21.)

● **Mi volt az elbocsátott zeneszerző bűne? ● Mivel indokolta Kádár az elbocsátást? ● Kiknek a nevében beszélt Kádár? ● Milyen értelemben használta Kodály a szocializmus fogalmát? ● A vitában kinek az érveit fogadhatjuk el igaznak? Miért? ● Kodály Zoltán óriási tekintéllyel rendelkezett, nem csak Magyarországon, de világszerte. Vitassuk meg, mennyire befolyásolta ez a levélváltás hangnemet?**

Téesz-községiülés, 1959. A kollektivizálást most is erőszak kísérte, igaz, enyhébb formában, mint a Rákosi-korszakban. Kádárék fokozottan igyekeztek a – Rákosi-korszakban ellenséggé kezelt – nagyobb birtokokkal rendelkező gazdák megnyerésére, illetve igyekeztek több kedvezményt biztosítani a téesztagoknak. Így a parasztság – néhány makacs kivételt leszámítva – belépett a termelősövetkezetekbe.

[Népünk] szenvedett, mert korának eszméit, melyeket tíz évvel ezelőtt reménnyel üdvözölt, idegen formában és zsarnoki módon akarták életévé tenni. A hosszú kényszer alatt kiújultak természetes történelmi sebeit, a nemzeti függetlenséget veszendőnek látta. Szenvédő és igaztalan sorsában gyógyulásra vágyakozott, s nemzetté válni sóvárgott.

Ebben a vágyban és sóvárgásban van a forrás, mely október 23-án feltört a mélyből. Mint ennek a forrásnak neves tanúja, keserves szívvel kell megmondanunk, hogy a szovjet kormányzat történelmi tévedést követett el, amikor vérrel festette meg forrásunk vizét. [...] hogy jóslatot tegyünk: eljön az az idő, amikor a megtévedt hatalom bűnbánatot mond, mint ahogy az általa megdöntött hatalomnak is meg kellett bánnia ama tiprást, amelyben Petőfi elveszett. [...]

Hűséget fogadunk a zászló előtt, mely jelezte nekünk, hogy a nép forradalmi egységéből a nemzet újjászületett. Ebben a hűségben hitvallásunk alapján gondozni és védeni fogjuk a magyarság szellemét. Erkölc legyen a munkánk talpköve [...]. (Tamási Áron: Gond és hitvallás, 1956. december 28.)

● **Milyen történelmi párhuzamokra utal Tamási Áron? ● Hogyan tekintett az író az 1945 utáni korszakra? ● Tamási mivel magyarázta az 1956-os forradalmi eseményeket? ● Hogyan reagálhatott az új hatalom Tamási nyilatkozatára? ● Mire utal, hogy Tamási az 1959-ben újjászervezett Írószövetség alapító tagja lett?**

Magyarországot a kommunista párt vezeti a szocializmus felé. Szocialista vagyok – ezt műveim bizonyítják. (Részlet egy Illyés Gyulával készült interjúból, 1960. március)

● **Illyés nem vett részt az Írószövetség 1959-es újjáalakításában. Milyen változást mutat ez az interjú?**

A g
san 19
saiba
közö
mező
gula
gálat
mét n
A v
követ
si fog
rends
A le
még 1
„össze
rek ez
korláto
nas év
1950
a Kád
„magy
Yorkb
A besz
azonl
lapod
sát, a
az EN
jessé te
1962
fogly
ményé
las sztá
Gerőt

Az 1963
lekmény
jával ítél
hűtlenség

A s.
Tör.
A F
Az
A h
A b

A győztes kádári ellenforradalmi erők – amelyek hivatalosan 1956-ot minősítették ellenforradalomnak – alapvető vonásaiban restaurálták a korábbi rendszert, sőt, 1958 és 1961 között végrehajtották azt is, ami Rákosiéknak nem sikerült: a mezőgazdaság kollektivizálását. Sor került azonban „hangulatjavító” intézkedésekre is: eltörölték a kötelező beszo-

gáltatást, megemelték a béreket és csökkentették az árakat, s ismét munkaszüneti nappá nyilvánítottak néhány egyházi ünnepet.

A vezető értelmiségiek – köztük írók, költők – 1958–59-et követően sorra feloldották a forradalom leverése után tett hallgatósi fogadalmakat, írásokat jelentettek meg, s többen közülük a rendszert elfogadó nyilatkozatokat tettek.

A legerőszakosabb kampány az egyházak ellen folyt, s még 1961 elején is letartóztattak katolikus papokat és hívőket „összeesküvés” vádjával engedély nélküli hitoktatás miatt. A perek ezúttal – a Rákosi-korszakkal ellentétben – az alsópapságra korlátozódtak, s nem érték el a püspöki kart. Kádárék a hatvanas évek közepére rendezték viszonyukat az egyházakkal.

1956-ot követően az ENSZ nem tekintette törvényesnek a Kádár-kormányt, s közgyűlésén többször is vitát folytattak a „magyar kérdésről”. Kádár 1960-ban Hruscsov kíséretében New Yorkba utazott, s az ENSZ Közgyűlésén beszédet mondott. A beszéd közben több delegáció kivonult a teremből. 1962-ben azonban, az amnesztiáról szóló magyar–amerikai megállapodás után az Egyesült Államok javasolta a vita lezárását, amelyet a Közgyűlés elfogadott. 1963 nyarán U Thant, az ENSZ főtitkára hivatalos látogatást tett Magyarországon, teljessé téve Magyarország elismertségét.

1963-ig több hullámban amnesztiát kapott az 1956-os foglyok túlnyomó többsége, s eltörölték az internálás intézményét. Ezzel párhuzamosan Kádár eltávolította a keményvonalas sztálinistákat az erőszakszervezetekből és a pártból (Rákosit és Gerőt is ekkor zárták ki).

Az 1963-as amnesztia hivatalosan azokra vonatkozott, akik „ellenforradalmi cselekményeket” követtek el. Nem terjedt ki azonban azokra, akiket gyilkosság vádjával ítélték el – tehát a fegyveres harc számos résztvevőjére –, azokra, akiket hűtlenséggel vádoltak, illetve akiket visszaesőnek minősítettek.

A vallás elleni világnézeti harc az általános osztályharc része. [...] A vallás reakciós világnézet, mert a haladás ellenségeinek egyik eszmei fegyvere. Gyökerei az osztálytársadalom és a tudatlanság. A szocializmus győzelme [...] megszünteti a vallás szellemi alapjait – a tudatlanságot. Ez azonban hosszadalmas, évtizedekig tartó folyamat, s szívós, kitartó munkát és türelmes módszereket követel. [...]

A klerikális [egyházi, egyházi befolyás alatt álló] reakció vallási kontörsbe bújó politikai reakció, s ezért az ellene folyó harc politikai harc. [...] Nem szabad [azonban] összekeverni a vallás, mint világnézet elleni harc eszközeit, módszereit a klerikális reakció elleni harc módszereivel. Amíg a vallásos világnézet leküzdésében a felvilágosító és nevelő munka eszközeit alkalmazzuk, addig a klerikális reakció ellen a politikai és adminisztratív harc minden eszközét igénybe vesszük. [...]

A klerikális reakció elleni harcba a becsületes, vallásos embereket, sőt bizonyos egyházi személyeket is be lehet és be kell vonni.

A párt álláspontja az egyházakkal kapcsolatban: a szocializmus építésének korszakában az egyházak még hosszú ideig fennmaradnak, ezért megsemmisítve a klerikális reakció ellenforradalmi kísérleteit, az egyházakkal pozitív együttműködésre törekszünk. Ennek az együttműködésnek tartalmát a szocializmus építésének követelményei határozzák meg. A szocializmust építő állam együttműködése az egyházakkal ugyan átmeneti jellegű, de hosszú ideig tart, egy egész történelmi korszakot ölel fel. (Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottságának határozata, 1958. július 22.)

● Milyen különbséget tett a párthatározat a vallás, illetve a „klerikális reakció” között? Miért?

● Hogyan akart a párt a „klerikális reakció” ellen fellépni? Kiket akart ebbe bevonni? ● Hogyan képzelték el az egyházak szerepét a szocializmusban?

Hangulatjavító intézkedés volt a lottó bevezetése 1957-ben. A tárgynyereményként szolgáló autót kiállították a Verseny Áruház elé.

A szovjet csapatok napok alatt leverték a magyar felkelők fegyveres ellenállását.

Tömeges letartóztatások kezdődtek, a megtorlás több évig elhúzódott.

A Kádár János vezette Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1957 elejére megszilárdította hatalmát.

Az ötvenes évek végén végrehajtották a mezőgazdaság kollektivizálását.

A hatvanas évek elején a nyomás enyhült, több hullámban szabadon engedték a politikai foglyok többségét.

A belső konszolidációval megereméződtek a Kádár-rendszer nemzetközi elfogadásának feltételei.

ilást most is
ban, mint a
ottan igye-
ként kezelt
azdák meg-
edvezményt
sztság – né-
belépett a

méit, melye-
idegen for-
etévé tenni.
zetes törté-
endőnek lát-
ulásra vágya-

forrás, mely
nek a forrás-
mondanunk,
edést köve-
ásunk vizét.
jó, amikor a
int ahogy az
ellett bánnia
...]

/ jelezte ne-
a nemzet új-
unk alapján
zellemt. Er-
amási Áron:

ital Tamási
1945 utáni
ta az 1956-
n reagálha-
tára? ● Mi-
ászervezett

ti a szocializ-
bizonyítják.
júból, 1960.

1959-es új-
at ez az in-

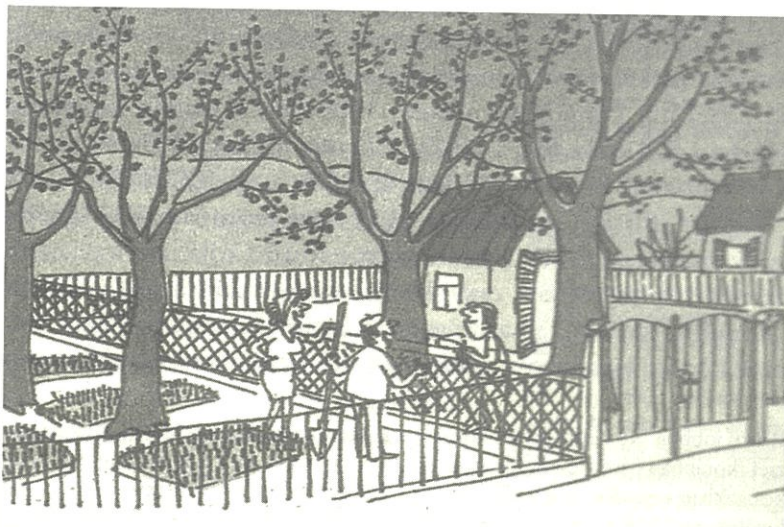
Kádár sokszor pragmatikusan, azaz az ideológiát háttérbe szorító gyakorlatiassággal közelített bizonyos kérdésekhez. A mezőgazdaság átszervezésekor például határozottan végrehajtották a téjesítést, de **magántulajdonban hagyták a háztáji földeket**, ahol a parasztság önmaga számára és piacra is tudott termelni. Ez a politika annyira sikeresnek bizonyult, hogy **a háztájinak hamarosan kulcsszerepe lett az élelmiszerellátásban.**

A hivatalos kommunista ideológiától nem lehetett eltérni, a rendszer a munkásosztály hatalmát testesítette meg. Az eszményi munkás pedig „öntudatos, a közösség érdekeit előtérbe helyező, morális lény” – szemben az önző, rövidlátó módon csak a saját jólétével törődő kispolgárral. A Kádár-korszakban sem vetették el a hivatalos ideológiát, csupán „zárójelbe tették”: a kispolgár olyan amilyen, de hagyjuk békén, jobb, ha rendesen dolgozik és nem elégedetlenkedik.

A viszonylag bőséges és folyamatos áruellátás és a viszonylagos szabadság a Kádár-kori Magyarország védjegyévé vált. **Magyarország lett „a legvidámabb barakk” a szocialista tömbön belül**, ezért is emlegették az itteni rendszert „gulyáskommunizmus”-nak, illetve „frizsider-szocializmus”-nak. Az életszínvonal emelését és szinten tartását mindennél fontosabbnak tartó politikai szándéknak köszönhető az **1968-ban elindított gazdasági reform is.**

Kádárnak, aki 1956 végén az ország egyik leggyűlöltebb alakja volt, a hatvanas-hetvenes években nőtt a népszerűsége. Az emberek vele azonosították a lassú gyarapodást és a hétköznapi élet viszonylagos nyugalomát. **A hatvanas évek során kialakult egyfajta hallgatólagos közmegegyezés: a rendszer eltűri, hogy az emberek saját jólétükkel foglalkozzanak, cserébe elfogadják a fennálló hatalmat, s „elfelejtik” annak eredetét.**

A Kádár-korszak értékelése a mai napig vitákat kavart. Sokan azt hangsúlyozzák, hogy a rendszer törvénytelen, erőszakos eszközökkel került hatalomra, idegen hadsereg segítségével, s mindvégig diktatúra maradt, amely csak azért nem bánt úgy a társadalommal, mint Rákosiék, mert hatalmát enélkül is fenntarthatónak vélte.

Telektulajdonosok. „Politika? Kultúra? Csinálják csak a ráérősek, akiknek nincs telkük!” – az 1973-as karikatúra a „kádári közmegegyezés” lényegét fejezte ki.

Felvonulók a Dózsa György úton, 1970. május 1. Kádár és rendszere meglehetősen népszerűsége tett szert. Nyugati újságírók is megjegyezték ekkor, hogy Magyarországon – a szocialista tömbön belül egyedül – talán még szabad választásokat is meg tudna nyerni a kommunista vezető.

[...] A kispolgárság társadalmi befolyása messze túlmutat a létszáman; akarjuk, nem akarjuk, a munkásosztályra is befolyással van. Nem mindegy az osztályharc szempontjából, hogy a kispolgár azt mondja, jól van, az isten verje meg, építsük a szocializmust, vagy azt mondja, hogy el kell pusztítani ezt a rendszert. Ez nem mindegy.

A kispolgárság soraiban [ott vannak] az orvosok is, akik kopogtatják a beteget, és amikor a beteg beteg, akkor a lelke üdvösségét is odaadja, hogy meggyógyuljon. Ott van a nem kevés író ember, akinek a szava megjelenik a sajtóban meg a rádióban – szóval nem részletezem. [...]

Van [egyes kispolgároknak] valami iparendélyük, kiskereskedésük, autót tudnak venni, jobban élnek. Most legyen én radikális? Voltunk mi már radikálisak. Emlékezzenek, az összes kisiparos munkajogosítványát elvettük, meg az összes kiskereskedőnek. Mi volt az eredmény, mondják meg, mi volt az eredmény? Ugyanazt csinálta tovább a kispolgárság feketén és törvénytelenül, amit azelőtt törvényesen csinált. Plusz hatalmas ellensége volt a Magyar Népköztársaságnak, és ártott neki, ahol tudott... Így legalább [a mai engedékenység viszonyai között] kicsit jobban lehet őket szabályozni. (Kádár János beszéde a Belügyminisztérium pártbizottságának ülésén, 1961. december 22.)

● Kiket tekintett Kádár kispolgárnak? ● Miért volt Kádár engedékeny a kispolgársággal szemben? ● Vajon miért tekintették korábban ellenségnek a kispolgárt? ● Miért kellett Kádár szerint változtatni a kispolgárral szembeni korábbi politikán?

Kádár János vadászat után megtekinti a „teríték”-et, 1981. A párt-, állami- és gazdasági vezetők körében népszerű szórakozássá vált a vadászat, amely külsőségekben az 1945 előtti elit életstílusát idézte. Ettől a szokásától eltekintve Kádár puritán életet élt.

– Mióta kommunista?

– 1961. április 4-én léptem be a pártba. De azt hiszem, már előbb kommunista lettem. Ennek pedig története van. Tizenkét hold földemen gazdálkodtam, nem törődtem én a világgal, a politikával – csak a földdel. Apósomat [az ötvenes években] kuláklísta tettek, és amikor már mindenből kiforgatták, sorra vettek engemet is. Feleségem valami olyasfélét mondhatott, ami valakinek nem tetszett. Izgatás címén három és fél évi börtönrre ítélték. [...]

Egy kommunista, Bíró József, a falu akkori párttitkára mellém állt. S az ő közbenjárása nyomán felülvizsgálták feleségem ügyét, és másfél év börtön letöltése után rehabilitálták. Ekkor kezdtem el gondolkodni és különbséget tenni „kommunista” és kommunista között. Ekkor kezdtem el gondolkodni a világ soráról. (Interjú a Szabad Föld című újságban, 1965. szeptember 25.)

● **Mivel magyarázza az interjúalany, hogy kommunista lett?** ● **Magyarázzuk meg az interjúrészlet alapján, milyen különbséget láthattak sokan a Rákosi- és a Kádár-rendszer között!**

A szocializmus építéséhez rosszul fogtunk hozzá. Rákosi folyton a Szovjetunió példájára hivatkozott, arra utalt, hogy minden a Szovjetunió kívánságára történik. Ilyen kívánságok a valóságban persze léteztek. De akkoriban a szocialista országok között sajátos „verseny” bontakozott ki a tekintetben, hogy ki áll közelebb a Szovjetunióhoz, ki hűségesebb hozzá. [...]

Jelenleg gazdasági gyakorlatunkban sok sajátos vonás található. Például a mezőgazdaságban. [...] Vannak olyan [szovjet elvtársak] is, akik kijelentik: mi mindent rosszul csinálunk, a társadalmat a kapitalista társadalmi rend felé visszük el. Természetesen a szovjet társadalom fejlettebb, mint a miénk. Ha Magyarországról szólunk, akkor [láthatjuk], hogy nálunk nincs olyan kényszerű munkafegyelem, mint a kapitalizmusban. Sajnos azonban még nem fejlődött ki az emberek öntudata. Jobban akarnak élni. Éppen ezért van szükség az érdekeltiségre. Ha valaki tisztességesen dolgozik, legyen neki háza, hétvégi háza, gépkocsija. Magyarország fejlődésének jelenlegi szakaszában mindezt biztosítani egyszerűen szükséges dolog.

A mezőgazdaság szövetkeztetését 1956 után újra végrehajtottuk. Eltöröltük a kötelező állami beszolgáltatásokat. [...] Megengedtük, hogy [a parasztoknak] háztáji telkük legyen, de ezeket nem integráltuk a kollektív gazdaságba. A szövetkezet segít megművelni ezeket a telkeket, értékesíti a termést. A parasztok éjt nappallá téve dolgoznak, nem kell őket felszólítani a munkára. Most jól élnek, és rendelkeznek a gyermekeik felneveléséhez szükséges eszközökkel. (Kádár János bizalmas beszélgetése Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtökarral, Moszkva, 1985. szeptember 25.)

● **Hogyan vélekedett Kádár a magyarországi szocializmusról?** ● **Milyen célok megvalósulását tartotta fontosnak Kádár?** ● **Milyen eszközökkel lehetett elérni a kitűzött célokat?** ● **Hogyan vélekedtek a szocialista táborban Kádár politikájáról? Vajon miért?** ● **Mennyiben érződik a szövegen, hogy nem a nyilvánosságának szánták?**

Sokan állítják viszont azt is, hogy a rendszer a lehető legjobb lehetőségnek számított a fennálló keretek között, s a lehető legtöbbet nyújtotta az embereknek – a szovjet megszállás körülményei között.

A Kádár-korszak pártatlan és egységes értékelését nehezíti, hogy nem pusztán szaktörténész, hanem aktuális politikai kérdésként is felmerül: egyes politikai erőknek a negatív, másoknak a pozitív kép egyoldalú hangsúlyozása áll érdekében.

PÁRTÁLLAM Az MSZMP, bár a korszakban „a” pártnak nevezték, valójában nem csupán politikai párt volt, hanem a legfontosabb államhatalmi szerv is. Szervezetei minden szinten összefonódtak az állami szervekkel, ezért is beszélnek a rendszer kapcsán pártállamról.

A párt taglétszáma 1957 nyarán már 350 ezer fő volt, az igazi növekedés azonban csak ezt követően kezdődött. Az emberek számos indok alapján dönthettek a belépésről: önvédelemből, megalkuvásból, karrierizmusból, de meggyőződésből is. Az utolsó pártállami kongresszus idején, 1985-ben a tagság létszáma elérte a 871 ezer főt, a felnőtt lakosság mintegy 11%-át; az ekkori párttagok 80%-a 1957 után lépett be az MSZMP-be.

A párt ifjúsági szervezete 1957-ben Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) néven szerveződött újjá, neve ellenére azonban a tagságnak csak kis hányada számíthatott valóban „kommunistának”: a hatvanas évek közepétől tagsága 750 és 900 ezer között ingadozott, tehát a 14–26 éves korosztály 30–40%-

Balról jobbra: Németh László, Illyés Gyula (népi írók), Darvas József, Bognár József (korábban parasztpárti, illetve kisgazda politikusok, akik a Rákosi- és Kádár-korszakban egyaránt fontos tisztségeket töltöttek be), valamint Lukács György (filozófus, az KMP és az MSZMP alapító tagja, akit a Nagy Imre-kormányban betöltött szerepe miatt előbb kizártak a pártból, majd 1967-ben visszavettek). Valamennyien meghívott vendégek az MSZMP X. kongresszusán, 1970.

jetunio példájuk. Ilyen ki-
jok között sa-
ovjetuniohoz,

5. Például a
k: mi mindent
el. Természe-
l szólunk, ak-
nt a kapitaliz-
ban akarnak
dolgozik, le-
ilegi szakaszá-

Eltöröltük a
knak] háztáji
retkezet segít
allá téve dol-
eznek a gyer-
zelgetése Mi-

Vilyen célok
ehetett elér-
Kádár poli-
a nyilvános-

égek számí-
vereknek – a

nem pusztán
yes politikai
érdekében.

ak nevez-
m a leg-
en szinten
a rendszer

ő volt, az
Az embe-
delemből,
. Az utol-
létszáma
át; az ek-
be.

ta Ifjúsá-
e ellenére
: valóban
50 és 900
30–40%–

Bognár Jó-
- és a Kádár-
György (fi-
ányban be-
isszavettek).
970.

ára terjedt ki. **A tagság együtt járt bizonyos előnyökkel**, az egyetemi felvételhez „ajánlott” volt. A 10–14 éves korosztályt tömörítő úttörő- és a 6–10 évesekkel foglalkozó kisdobos mozgalom saját korosztályukból még több fiatalat mozgósított.

A szakszervezetek nem láthatták el valódi feladatukat, a dolgozók érdekvédelmét. A Szakszervezetek Országos Szövetsége (SZOT) „értelmét” a legtöbb ember a kedvezményes nyaralási lehetőségekben látta. **A tagság alól ki lehetett bújni, de ezt kevesen vállalták: 1985-ben 4,4 millió dolgozó, a keresők 96%-a volt szakszervezeti tag.**

KULTÚRPOLITIKA Ellentétben a Rákosi-korral vagy a szovjet többi más országaival, **a kádári Magyarországon** – legalábbis a hatvanas évek derekától – **az ellenzéki hírében álló** vagy 56-os múlttal rendelkező **értelmiségiek és művészek pályájukon maradhattak**, akár még karriert is csinálhattak – feltéve, **ha nem voltak kifogásolható politikai megnyilvánulásaik.**

A hatvanas-hetvenes években a kultúrpolitika legfőbb irányítója Aczél György volt. **A kádári kultúrpolitika legfontosabb elvének az ún. „három T” számított:** a kulturális és a művészeti alkotások egy részét támogatták, másik részét csak tűrték, az „ellenséges” alkotásokat pedig tiltották. Tulajdonképpen valamennyi kommunista országban hasonló rendszert alakítottak ki, **a magyarországi szisztéma sajátossága abban állt, hogy – Lengyelországot leszámítva – sehol sem szélesedett ki ennyire a „tűrt” kategória.**

A cenzúra nehezen átlátható, sehol sem leírt szabályok szerint működött: bizonyos dolgokat nem lehetett elmondani tévében, rádióban fő műsoridőben, elhangozhatott viszont késő este; bizonyos dolgok nem jelenhettek meg napi- vagy hetilapokban, megjelenhettek viszont kevesek által olvasott folyóiratokban; személyes kapcsolatok révén el lehetett kerülni a betiltást.

MAGYARORSZÁG NEMZETKÖZI HELYZETE A hatvanas években oszladni kezdett a Kádárt korábban körülvevő nemzetközi ellenszenv. **A hetvenes években már mindinkább tekintélyes, népszerű politikusként kezelték, aki okos kompromisszumokkal a lehető legtöbbet teszi országa népéért.** Kádárt a nyugati államfők, de a pápa is tárgyalópartnerévé fogadta.

Kádár a hatvanas-hetvenes években kísérletezett ugyan „eretnek”

Aczél György 1973-ban. Módszere abban állt, hogy vezető értelmiségieknek személyes kedvezményeket biztosított, érezte velük, hogy kitüntetett figyelmet fordít rájuk, illetve hogy bukása esetén egy „fáfejű sztálinista” kerülne a helyére, érdemes tehát jóban lenni vele. Még a rendszerváltás után is vitákat kavart személye: egyesek szerint az ő egyéni, személyes érdemének tudható be, hogy a Kádár-rendszer kultúrpolitikája viszonylag nyitott volt. Mások szerint viszont ravasz, Kádár háta mögül a szálakat zsarnoki módon mozgó politikai volt.

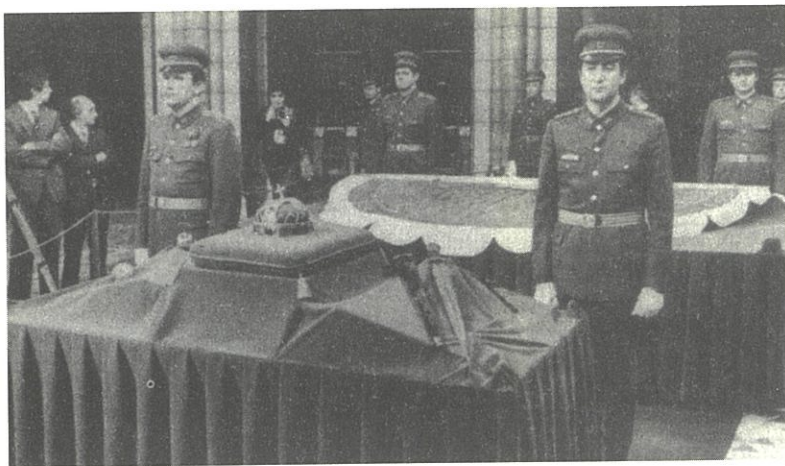
A „Nehéz emberek”-et 1963-64-ben forgattuk, '64 novemberében mutatták be. Öt feltalálóról szól, küszködésükről, sikereikről, vereségeikről [a filmben elsősorban az értetlen, közönyös vagy ellenséges hivatalnokok és középvezetők, a „bürokrácia” akadályozza a találmányok hasznosítását]. „A bürokrácia szítpíze”, „Az igazság filmje”, „A közöny és butaság ellen”, ilyen címekkel jelentek meg kritikák, egy nézői levél pedig azt írta: „Az emberek bizonyos elégtételfélét érezték, mintha kimondták volna azt, amit már régen akartak, csak nem mertek.” [...]

Egyik riportálanyom fő ellenfele, egy nagyüzem párttitkárnője, amikor az üzem főmérnöke a mi feltalálónk védelmében a sikeres filmre hivatkozott, a következő indulatos fenyegetéssel válaszolt: „hagyja azt a filmet, öt év múlva azt is lecsukják, aki a filmet csinálta”. A hölgy tudta mit beszél, egy sztálinista szervezkedés részese volt, már az ellenkormány listáját is összeállították, hatalomátvétellel azonban nem került sor, őket tartóztatták le. [...]

[...] az indulatokra jellemző, hogy a Nehéz emberekről az egyik miniszter kijelentette, hogy ő egy ilyen lázító film bemutatása után csak álruhában mer kimenni az utcára, mert ha felismerik, agyonverik. [...] az egyik megszólaltatott mérnök, aki 1956 után ült, és aki a filmben is élesen fogalmazott, fiával együtt nézte a filmet a tévében. Amikor a fia meghallotta, miket beszél az apja, megszólalt: „na, apám, ez újabb három év”. [...] Ez volt a közeg...

Tudtuk, ha a szokásos szolgálati úton indítjuk el a filmet, minden vezető kikéri fölöttese véleményét, nem meri vállalni az engedélyezés kockázatát... [Ezért] Újhelyi Szilárd régi barátjához, Aczél Györgyhez fordult tanácsért. [Aczél] [...] ajánlotta, írjak Kádárnak egy magánlevelet, és hívjam meg őt egy vetítésre. Így is történt. [...] A vetítés hangulata nem volt valami vidám, de [Kádár] a végén csak ennyit mondott: „hát ez sajnos így van”, és ezzel eldőlt a bemutatás ügye. [...] Később tudtam meg, az volt a szerencsénk, hogy nem sokkal a vetítés előtt dőlt el a „mechanizmus”-vita a reformerek javára, így a régi mechanizmus bírálata zöld utat kapott. Akkor ezt a közvélemény nem tudta, mi sem, hiszen az ezt közlő határozat csak két év múlva, 1966-ban jelent meg, a reform pedig '68-ban indult el, így 1964-ben a közvéleményt joggal sokkolta egy ennyire nyíltan bíráló film. [...] (Kovács András filmrendező visszaemlékezései a Nehéz emberek című film bemutatásának körülményeiről)

● Kikben keltett ellenséges indulatokat a film 1964-ben? Miért? ● Milyen reagálások olvashatók ki a szövegből? ● Hogyan sikerült az alkotóknak elérni, hogy bemutassák a filmet?

A Szent Korona ünnepélyes kiállítása az Országgyűlés kupolatermében. A koronaékszerek a második világháború után az Egyesült Államokba kerültek. Az amerikai kormányzat 1978-ban szolgáltatta vissza a magyar államnak, azzal a feltétellel, hogy állandó kiállítást biztosítanak a koronázási jelvényeknek. A Szent Korona 2000-ig a Nemzeti Múzeumban volt látható.

A szovjet küldöttség távozásakor Kádár csókkal búcsúztatja Leonyid Brezsnyevet, 1979. A vezetők „oroszos” ölekezése-csókjája a korszak valamennyi kommunista vezetője számára kötelező rítussá vált.

belpolitikai megoldásokkal, arra azonban vigyázott, hogy külpolitikájában soha ne tegyen olyan lépést, amely kiválthatja a szovjet elvtársak neheztelését.

Kádár politikája épp az ellenkezője volt az 1965 és 1989 közötti román pártvezető, Ceaușescu stratégiájának: ő valódi sztálinista belpolitikát folytatott, miközben külpolitikájában számos olyan lépést tett, amely a szovjet tömbtől való különállást érzékeltette.

A hetvenes évek végétől, a szovjet birodalom hanyatlásával egyidejűleg megnőtt Kádár külpolitikai mozgástere is.

1956-tól 1988-ig Kádár János irányította az országot.

Az „aki nincs ellenünk, az velünk van” jelszó szellemében a társadalom nagy részével sikerült elfogadtatni a rendszert. Kádár jelentős népszerűséget szerzett.

A gazdaság- és társadalompolitikában a gyakorlatiasság érvényesült, hatására javultak az emberek életkörülményei, nőtt az életszínvonal.

A kultúrpolitikát a „három T” (tiltás, tűrés, támogatás) határozta meg.

A magyar külpolitikát kezdetben az óvatosság jellemezte, de a hetvenes évek végétől nőtt az ország mozgástere. Kádár idővel tekintélyre tett szert külföldön is.

Ma

ÚJ GA
kiderü

törekve

van sz

hatósá

szágbar

tatások

előkész

miszeri

mecha

Külö

A tées:

tették :

tevéker

gító ga

a magy

bizonyc

vonalat.

A téeszek
masak vol
a munkai
művelésér
letek. Az
lott, de a l
tak állatok

A gazd

könnyel

vétel a n

venes éve

lekkkel ve

gyarorszá

nőtt. H

hosszú t

törleszté

költségv

A REFO

és 1974

kezettne

ni általa

munkásér

burkolták

dalmi egy

valójában

re befoly

emberekt

Magyarország, 1963–1988

ÚJ GAZDASÁGI MECHANIZMUS A hatvanas évek derekán kiderült, hogy az iparosítás addigi, csak a mennyiség fokozására törekvő modellje kezdi kimeríteni lehetőségeit, s **olyan fejlődésre van szükség, amely a minőséget, a hatékonyságot és az eladhatóságot helyezi előtérbe.** Ekkoriban több más szocialista országban, így a Szovjetunióban is sokat beszéltek a gazdasági változtatások szükségességéről, ezért a magyarországi vezetés – többéves előkészítés és vita után – 1966-ban nyilvánosságra hozta döntését, miszerint **1968. január elsejétől érvénybe lép az új gazdasági mechanizmus.**

Különösen sikeresnek bizonyult a reform a mezőgazdaságban. **A téeszek és állami gazdaságok nagyüzemeit jól kiegészítették a korlátozások jó részétől megszabadított, a munkaigényes tevékenységeket végző háztáji- és kisebítő gazdaságok.** Az 1970-es években a magyar mezőgazdaság megközelítette, bizonyos területeken el is érte a világszínvonalat.

A téeszek és állami gazdaságok nagyüzemei alkalmasak voltak pl. gabona termelésére – ugyanakkor a munkaigényes zöldségkertészet vagy szőlészet művelésére a kis magángazdaságok jobban megfeleltek. Az állattartás egy része nagyüzemekben zajlott, de a legtöbb parasztházban továbbra is tartottak állatokat, különösen baromfit és sertést.

A gazdaságfejlesztésre a reformoknál könnyebb útnak bizonyult a hitelfelvétel a nemzetközi pénzpiacon. A hetvenes években különösen kedvező feltételekkel vett fel az ország hiteleket, így Magyarország külföldi adóssága a tízszeresére nőtt. Hamarosan **azonban kiderült: hosszú távon a hitelek és a kamatok törlesztése túlságosan megterheli a költségvetést.**

A REFORM KÖRÜLI HARCOK 1972 és 1974 között a dogmatikusok elkezdettnek látták az időt a reform elleni általános támadásra. A támadást a munkásérdekek védelmének jelszavába burkolták, s „meg akarták védeni a társadalmi egyenlőséget és igazságosságot” – valójában saját hatalmukat féltették az egyre befolyásosabbá váló gazdasági szakemberektől. **A „munkásellenzéknek”**

Nyers Rezső. A Központi Bizottság gazdaságirányításért felelős titkáráként ő volt az „új mechanizmus” egyik legjelentősebb ösztönzője. A hetvenes évek elején leváltották, a nyolcvanas évek végén azonban visszatért a legfelsőbb pártvezetésbe.

A SZOCIALISTA GAZDASÁGIRÁNYÍTÁS RENDSZERE A REFORM ELŐTT ÉS A REFORM UTÁN

A REFORM ELŐTT	A REFORM UTÁN
a pártvezetés meghatározza az elérendő (gazdasági) célokat	a pártvezetés meghatározza az elérendő (gazdasági) célokat
Országos Tervhivatal létrehozza az országos tervet	Országos Tervhivatal létrehozza az országos tervet
országos gazdaságirányítási szervek (minisztériumok, Árhivatal): lebontják a terveket a vállalatokra, azaz minden üzem ún. tervutasításokat kap, amelyek pontosan megszabják, hogy miből mennyit kell termelni, milyen anyag- és energiáfordítással, kinek kell a terméket eladni, milyen áron; a szabályozók nagyon szigorúak, kötelező erejűek	országos gazdaságirányítási szervek szabályozókkal igyekeznek a vállalatokat arra szorítani, hogy a tervnek megfelelő mennyiséget és minőséget termeljenek ilyen szabályozók pl.: - a hatóságilag megszabott árak; - a bérek kifizetésére vonatkozó szabályok; - a vállalatok által fizetett adók és járulékok; - a bankok által kért hitelkamatok; - a valuta- és külkereskedelmi szabályok
üzemek, gyárak elvben fegyelmезetten végrehajítják a tervutasításokat, sőt, a lehető legnagyobb mértékben túlteljesítik azokat; a gyakorlatban igyekeznek eltitkolni a hatóságok elől, mekkora többlettermelésre képesek, hiszen attól kezdve ezt követelnék meg tőlük; a tervutasítások csak a mennyiségre koncentrálnak, a nyereségesség nem számít – ez sokszor a minőség romlásával, a nyersanyag, energia és munkaerő pazarlásával jár	üzemek, gyárak elvben nyereségre, hatékony többlettermelésre törekednek a szabályozók betartásával; a gyakorlatban nyereség esetén a vezetés és a dolgozók többletjövedelme nem túl nagy, veszteség esetén pedig komolyabb hátrány nem éri őket, tehát nem annyira érdekeltek, mint egy piacgazdaságban; a jelentősebb nagyüzemek kialakíthatják maguknak a kivételezett bánásmódot, a szabályozók alóli felmentéseket
Néhány példa a szabályozók változására	
Hatóságilag megszabott árak	
a legtöbb árucikknek hatóságilag megszabott ára van	a megszabott árú termékek köre csökken, de még mindig kiterjedt marad
Külkereskedelem	
szigorú állami monopólium, a vállalatok nem létesíthetnek közvetlen gazdasági kapcsolatot külföldi partnerekkel, csak a kizárólag erre szakosodott külkereskedelmi vállalatok közvetítésével	a vállalatok önálló külkereskedelmi jogokat kaphatnak
Bérek	
szigorúan megszabják a vállalatok számára, mennyi bért fizethetnek ki dolgozóiknak	a központi bérszabályozás megmarad, de számos ponton kijátszható, pl. prémiumok, jutalmak, túlóra-pótlékok, kiküldetési díjak fizetésével

[...] a Magyar Nemzeti Bankban már 1967-ben kezdeményeztük belépésünket a Világbankba [...] '67-ben Nyers Rezső, az akkori KB-titkár felkarolta elképzelésünket [...]. Kádár erre azt mondta, hogy ha a szovjetek hozzájárulnak, rendben van. Nyers úgy jött haza Moszkvából, hogy a szovjetek az IMF-et [Nemzetközi Valutaalap] az imperializmus élcsapatának tartják, nem helyeslik tervezett belépésünket, de azt nem tekintik fontos politikai kérdésnek. Erre mondta Nyers, ez a válasz nekünk tökéletes. Úgy volt, hogy '68 elején valamikor kérjük felvételünket az IMF-be és a Világbankba, de közbejött a Prágai Tavasz, s akkor a szovjetek úgy nyilatkoztak, hogy most már fontos politikai kérdésnek tekintik a belépésünket [...]. Fock Jenő akkori miniszterelnök ezt úgy továbbította nekünk, hogy most ez van, de azért tartuk melegen az ügyet.

1981-ben végül a szovjetek tudta nélkül léptünk be az IMF-be. Kihasználtuk, hogy Kádárt nagyon megsértették a szovjetek. Kádár [1980-ban] a Krimben nyaralt, ott találkozott Brezsnyevvel meg a többiekkel, akik semmit sem mondtak neki, de mire hazért, az asztalán talált egy levelet, hogy a következő tervidőszakra szóló évenkénti hat és fél millió tonna olajszállítást másfél millió tonnával csökkentik. Ez nagyon rossz szul érintett minket [...]. Marjai [gazdaságpolitikai vezető] kihasznáta, hogy Kádárt megbántották, s elkezdte szervezni belépésünket az IMF-be. [...] Már csak az volt a kérdés, miképp lehet ezt úgy megoldani, hogy a döntés után, s a felvételi kérelem washingtoni benyújtása közben Moszkva ne értesüljön a szándékunkról. Létkérdés volt a belépés, ezt Kádár is tudta. Végül úgy oldották meg a dolgot, hogy a felvételi kérelmünkkel külföldön készenlétben állt a futár, s várta, hogy mikor indulhat Washingtonba. Abban a pillanatban, amikor a KB-ülésen megszületett a döntés, a futár azonnal indult az amerikai fővárosba. Így mire a KB-tanácskozás szünetében bárki is értesíthette a budapesti szovjet nagykövetséget, s utána Moszkvából befuthatott a helytelenítő telefonüzenet, Kádár joggal mondhatta: sajnos, már nem tehetünk semmit... Utána morogtak is a szovjetek meg hithű szövetségeseik, de hamar csönd lett, sőt, jöttek hozzánk érdeklődni például csehszlovákiai szakértők, hogy tanácsokat kérjenek, meséljük el, hogy kell ezt csinálni. (Pulai Miklós visszaemlékezése)

● **Miért nem sikerült Magyarországnak belépnie az IMF-be 1968-ban? ● Miért vált létkérdéssé a belépés a nyolcvanas évek elejére? ● Mit gondoltak a belépés hívei, hogy akadályozhatja meg a Szovjetunió a magyar döntést? ● Végül miért hagyta Kádár figyelmen kívül a szovjetek ellenvéleményét? ● Hogyan játszották ki a szovjetek várható tiltakozását?**

Kádár: Országunkban létezik ellenzék: néhány társadalomtudós, szociológus, az értelmiség képviselői, írók. Nincsenek sokan. Szerveződő csoportoknak is lehet őket nevezni abban az értelemben, hogy 50-60 ember időnként találkozik. A nyugatiak megkeresik, támogatják őket. [...]

Milyen a hatásuk? Még Nyugaton is úgy vélik, hogy nem nagy; a magyar munkásszótály körében nincs fogadtatásuk. Felmerül a kérdés, mit tegyünk velük. Adminisztratív intézkedéseket csak végső esetben fogadhatunk velük szemben, mivel nem kívánunk ingyen reklámot csinálni ezeknek az embereknek. Időnként ellenőrizzük az ellenzéki elemeket, elkobozzuk sokszorosítógépeiket, de ha kell, tudunk gorombábbak is lenni.

Eszembe jutott egy „vad” magyar gondolat: a mi rendszerünkben nincs szelep a feszültség enyhítésére.

Gorbacsov: Miért? És a kritika és az önkritika? Ez a mi erős, hatékony fegyverünk.

Kádár: Ez igaz. De olyan eszközeink nincsenek, mint a kapitalistáknak. [Ott] a politikai küzdőterén különböző elvek ütköznek, és a választó megválaszthatja vagy megdöntheti a kormányt, ezt vagy azt a pártot, bár nincs elvi különbség a polgári pártok koncepciói között.

Mi hogyan fejlesszük tovább a demokráciát? Szükség van a demokratikus centralizmusra. Bővebb lehetőséget kell teremteni a társadalmi szervezetek önálló működése céljából. [...] sehol a világon nincsenek független szakszervezetek, de nálunk önállóak lesznek.

Gorbacsov: Köszönöm, Kádár elvtárs. Érdekes véleménycsere alakult ki.”

(Kádár János és Mihail Gorbacsov, az SZKP új főtitkára megbeszélései a jegyzőkönyv alapján, Moszkva, 1985)

● **Milyennek ítélte Kádár az ellenzék szerepét, befolyását, „veszélyességét”? ● Mit nevezett Kádár „vad” gondolatnak? Miért számított ez „vadnak”? ● Milyen szelepről beszélt Kádár? A szocialista rendszerben mi tölthetett be szelep-szerepet? ● Mit értett Kádár demokratikus centralizmus alatt? ● Hogyan jellemezte Kádár a kapitalista politikai rendet?**

sikerült elérnie a reformok pártvezetésén belüli legfontosabb ösztönzőjének, Nyers Rezsőnek a leváltását.

A gazdaságirányítás kérdésein túl a kultúrpolitika területén is támadtak a keményvonalasok: 1973–74-ben több tekintélyes értelmiségit kizártak a pártból, sajtópereket indítottak ellenük, elbocsátották őket az állásukból, egyeseket emigrációba kényszerítettek.

A támadás burkoltan Kádár ellen is irányult, ő azonban megvédte pozícióit, s a keményvonalasok egyik vezetőjét, Biszku Bélát kiszorította a vezetésből. A hetvenes évek végén újrakezdődtek a gazdasági reformok. **Lényeges politikai változtatásokra azonban továbbra sem volt hajlandó a vezetés.**

A késő-Kádár-korszak felemás reformjainak jó példája az 1985-ös országgyűlési választás, amelyen valamennyi választókerületben kötelezővé tették legalább két jelölt indítását. A legtöbb kettős jelölés ugyanolyan tét nélküli volt, mint a korábbi egyes jelölések, hiszen a jelölteket általában a Hazafias Népfront nevezte meg, a szabályozásban azonban akadnak kiskapuk. Ezek szerint ha valakit egy jelölőgyűlésen javasoltak, és az ott résztvevők többsége ezt elfogadta, akkor az illető nevét is fel kellett venni a szavazócédulára. Ennek köszönhetően néhány „spontán” jelölt is bejutott a parlamentbe – köztisztviselő, ismert emberek, akiket eredetileg nem erre a tisztre szántak. Más alkalommal ismeretlen jelöltet szavazták be a parlamentbe a nagynevű, évtizedek óta az apparátus vezető állásaiban dolgozó – de éppen ezért népszerűtlen – funkcionáriusokkal szemben. Néhány körzetben a demokratikus ellenzék tagjai is jelöltet próbálták magukat, de ezekben az esetekben a hatalom résen volt, és a jelölőgyűlések „előkészítésével” megakadályozta a „kínos baleseteket”.

GAZDASÁGI VÁLSÁG A hetvenes években, az olajárrobbanás idején a magyarországi politikusok azt hangoztatták, hogy „a világgazdaság kedvezőtlen hatásai nem gyűrűznek be hozzánk”. Az évtized végére azonban kiderült, hogy a bizakodásnak nincs alapja: **a Szovjetunió egyre kevésbé tudta olcsó olajjal ellátni a magyar gazdaságot, a világpiaci áron vett olaj pedig súlyos gazdasági terhet jelentett – nem azonnal, de a gazdaság minden ágában éreztette hatását.**

Az o
gyar
ún. c
impo
míg a
mért
orszá
hette
vanas
sek te
– bein

1981
szeor
még
kivál
mint
Nem
lágba
azoni
mokl
ni, a
sabb
a telje
vel ez
a nyol
magy

ELLEN
szemb
pett fe
szak le
a „Besz
renc, So
már a c
vallották
mák ér

Egy r
Sándor,
pi írók
a nemze
határoko
zék és a
kon tett
felfogás
A pári
vanas év
gendő a
formokk
jutottak l
gasabb po
as Népfir

pártveze-
ztőnzőjé-
ltását.

túl a kul-
a kemény-
b tekinté-
a pártból,
űk, elbo-
egyeseket

ellen is ír-
ozícióit, s a
jét, Biszku
A hetvenes
zdasági re-
változtató-
1 volt haj-

njainak jó pél-
s, amelyen va-
ivé tették leg-
kettős jelölés
rábbi egyes je-
Hazaifas Nép-
azonban akad-
gy jelölőgyűlé-
többsége ezt
kellett venni a
tőben néhány
ntbe – köztisz-
eredetileg nem
ismeretlen je-
gynevű, évtize-
1 dolgozó – de
cionáriusokkal
kratikus ellen-
zat, de ezekben
lt, és a jelöl-
dályozta a „ki-

A hetvenes
lején a ma-
angoztatták,
ötlen hatásai
. Az évtized
gy a bizako-
stunió egy-
jal ellátni a
gpiaci ára-
gazdasági
nnal, de a
1 érezte

Az olajár emelkedése csak az egyik oka volt a ma-
gyar gazdaság egyik legnagyobb problémájának, az
ún. cserearány-romlásnak. Ez azt jelentette, hogy az
importált áruk egyre drágábbak lettek a világpiacon,
míg a magyar exportcikkék ára nem, vagy csak kis
mértékben emelkedett. Ennek következtében az
országnak nem volt annyi bevétele, amiből törleszt-
hette volna külföldi adósságait, s a hetvenes-nyolc-
vanas évek fordulóján már a kamatok és törleszté-
sek teljesítéséhez is újabb hiteleket kellett felvenni
– beindult az ún. adósságszpirál.

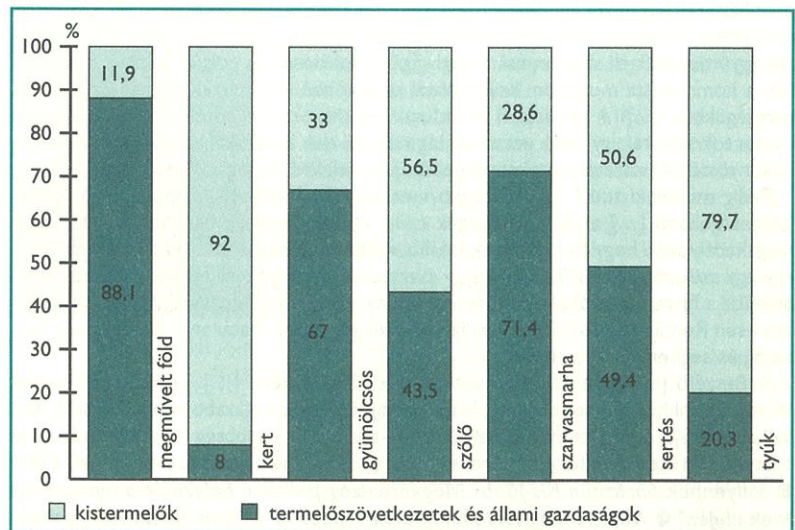
1981-ben – a fenyegető pénzügyi ösz-
szeomlás elkerülése érdekében – **Kádár**
még olyan, a szovjetek neheztelését
kiváltó lépésekre is vállalkozott,
mint Magyarország beléptetése a
Nemzetközi Valutaalapba és a Vi-
lágbankba. Az átmeneti javulást
azonban csak olyan átfogó refor-
mokkal lehetett volna tartóssá te-
ni, amelyek a rendszer legfonto-
sabb vívmányait, vagyis a viszonylag magas életszínvonalat és
a teljes foglalkoztatottságot **negatívan érintették volna**. Mi-
vel ezt a **politikai vezetés megengedhetetlennek tartotta**,
a nyolcvanas évek derekán **ismét válságos helyzetbe került a**
magyar gazdaság.

ELLENZÉK A NYOLCVANAS ÉVEK ELEJÉN A rendszerrel
szemben álló nyílt ellenzék csak a nyolcvanas évek elején lé-
pett fel, amikor egy szűk értelmiségi csoport megalapította a kor-
szak legjelentősebb „szamizdat”, vagyis illegális folyóiratát,
a „Beszélő”-t. A Beszélő-kör tagjainak – pl. Kis János, Kőszeg Fe-
renc, Solt Ottília – egy része korábban marxista volt, de ekkortájt
már a demokratikus baloldali és liberális gondolkodás örökösének
vallották magukat. **Az emberi jogok és a demokratikus nor-
mák érvényre juttatását tekintették elsődlegesnek.**

Egy másik ellenzéki csoportosulás – többek között Csoóri
Sándor, Csengey Dénes, Csurka István és Lezsák Sándor – a **né-
pi írók örökösének tekintette magát**. Ez a csoport elsősorban
a nemzeti értékek és érdekek képviselőjét vállalta fel, beleértve a
határokon túl élő magyar kisebbségét is. **A demokratikus ellen-
zék és a népi írók örökösei 1985-ben, monori találkozójuk-
on tettek kísérletet az összefogásra, de csak a két csoport**
felfogásbeli különbsége került napvilágra.

A párton belüli reformkommunisták egy része a nyolc-
vanas években eljutott ahhoz a gondolathoz, hogy **nem ele-
gendő a gazdaság átalakítása**, ha az nem párosul politikai re-
formokkal. A reformkommunisták a nyolcvanas évek végéig nem
jutottak be a hatalom csúcsát jelentő Politikai Bizottságba, legma-
gasabb pozíciót betöltő képviselőjük, **Pozsgay Imre a Hazaifi-
as Népfront elnöke volt.**

A KISGAZDASÁGOK SZEREPE A MEZŐGAZDASÁGBAN, 1976

● Mely ágazatokban volt kiemelt szerepe a kistermelőknek? ● Mi magyaráz-
za, hogy a kisgazdaságok csak a földterület mintegy 12%-ával rendelkeztek, de
pl. a kertekben vagy a szőlőkben sokkal nagyobb jelentőséggel bírtak?

Az illegális „Beszélő” szerkesztősége az 1980-as
években: álló sor balról: Kőszeg Ferenc, Szilágyi
Sándor, Kis János; ülő sor balról: Solt Ottília,
Petri György, Haraszi Miklós.

Lezsák Sándor üdvözlí a lakitelki találkozó részt-
vevőit. Háttérben, a kép jobb szélén Pozsgay
Imre.

Azt mondják, Magyarországon nem történik semmi. A nép örül, hogy békén hagyják a politikával; ráérő idejében családi házat épít, baromfit tenyészt, kontárkodik. Az értelmiség bezárkózott a kultúra kertjébe, a politikát maga is politikusokra hagyja. Az egyházak együttműködnek az állammal. A régi vágású reakciók és polgári demokraták kihaltak, a kommunista mozgalom revizionistái soha többé nem tértek magukhoz 1956-os vereségükből. [...] A társadalmi békét csak egy maroknyi ellenzéki próbálja megtörni – nem sok sikerrel. Így látják ezt az ország vezetői, akik a politikai apátiát [beletörődést, közönyösséget] szívesen értelmezik politikájuk cselekvő támogatásának. [...]

Pedig mindenki tud [...] rendhagyó esetekről [...] előfordulnak sztrájkok kisebb közösségekben [...] a világi hatóságok és az egyházi vezetők összefogása sem tudja megakadályozni, hogy létrejöjjenek önálló vallási mozgalmak [...] van rá példa, hogy egy-egy szövetséget, KISZ-, párt- vagy szakszervezeti alapszerv tagsága fellázad, és kibuktatja a hivatalos jelölteket. Aztán ott van az a rengeteg áldozatkész fiatal, aki rendszeresen Romániába és Szlovákiába jár, híreket gyűjteni a határon túli magyarság soráról, és segíteni, amiben lehet. ...

A Beszélő [ezen] rendhagyó eseményekről fog beszélni [...]. Abban szeretnénk lehetőségeinkhez mérten segíteni, hogy önmagáról tudjon igazabb képet [alkotni] az a halkan morajló embertömeg, amely fölött a két törpe kisebbség – az ellenzék és az ország vezetése – fennhangon perel egymással. (Kis János: Lapunk elé c. cikke, 1981)

● Milyennek ábrázolja Kis János Magyarország politikai helyzetét a nyolcvanas évek elején? ● Mit ért Kis „társadalmi béke” alatt? ● Milyen ellenállási formákról tesz említést a cikk? ● Kiket nevez Kis János „törpe kisebbség”-nek? Miért?

Az úgynevezett demokratikus ellenzék legélesebb, leglényegesebb kritikája sem fáj úgy, mint a nemzeti halk, visszafogott kérdésfeltevése. Mert ez akkor is az ősi sebet sérti fel, teszi véressé, ha nem akarja, csak halkan kiejti a szót: magyarok vagyunk. [...]

Belátva, hogy a hatalmi viszonyokon, a földrajzi helyzeten, de még a belső hatalmi helyzeten sem tud a magyarság önérejből gyökeresen változtatni; meg kell teremteni, ki kell dolgozni a politikától függetlenül ember életstratégiáját. Annak az engedelmes, szorgos, szolid állampolgárnak az életelveit kell kidolgozni, aki a hatalom, az uralom kérdéseit nem vitatja, s ezáltal nem is készíti félelemszülte, idegesen erőszakos lépésekre a hatalmat, de aki saját belső függetlenségét, önépítő munkáját, egyéni életének kiterjesztését maga szabja meg.

Az önépítés programjának alapvetően és hangsúlyosan magyar programnak kell lennie. Ezt a magyar nemzeti jelleget nem a veszélyeztettség indokolja, hanem a siker igénye. Nem lehet sikeres itt a Duna-tájon semmilyen mozgalom, amelyik nem nemzeti. (Csurka István: Új magyar önépítés című előadása a monori konferencián, 1985)

● Hogyan értékeli a szerző a magyarság helyzetét? Mennyiben tekinthető realitásnak helyzetértékelése? ● Mit mond a szerző a hatalmi erőviszonyok alakulásáról?

A közmegegyezésnek vége.

Az ország rádöbrent, hogy a hatalom nem fogja teljesíteni ígéreteit. A gazdasági hanyatlás következményei már a munkásság elitjét és a szellemi középrétegeket is elérte. A közvélemény nem hiszi többé, hogy értelme volna az újabb és újabb áldozatoknak.

A vezetést elbizonytalanodott. Nem érti, miért nem képes megfordítani a romló irányzatokat. Sejtelve sincs, mit kezdjen a hirtelen felerősödött elégedetlenséggel. Egyre kevésbé ura a tetteinek. Megosztottságát egyre kevésbé képes leplezni. [...]

Az általános elégedetlenség megszemélyesíti tárgyát. Ahogy korábban a konszolidációs korszak sikereit, most a korszakvég kudarcait azonosítja az ország Kádár Jánosával. A pártfőtitkár népszerűsége gyorsabban devalválódik, mint a forint. Egyetlen dolog van, amiben ma munkától pártkádérig mindenki egyetért:

Kádárnak mennie kell. (Társadalmi szerződés, 1987. június)

● Milyen közmegegyezést emleget a dokumentum? ● Miért hangsúlyozzák a közmegegyezés végét? ● Miért kell Kádárnak mennie?

A magyarság történelmének egyik súlyos válságába sodródott. Népmozgalmi erejében megroppant, önhitében és tartásában megrendült, kohéziójának kapcsai tragikusan meglazultak, önismerete megdőbentően hiányos. Összeomlással fenyegető gazdasági válságnak néz elébe. A magyar etnikumot példátlan széttagoltság sújtja. Nemzetünknek nincs közösen vállalható jövőképe. [...]

A [nyilatkozat kibocsátóinak] az a véleményük, hogy csak társadalmi részvétellel lehet megoldani a válságot, mégpedig mind a társadalom, mint az ország politikai vezetőinek részvételével. Ezért javasolják egy magyar demokrata fórum létrehozását, amely a folyamatos és nyilvános párbeszéd színtere lehetne... Fontosnak tartanak, hogy ezeknek az eszmecseréknek és elemzéseknek az anyagát megismerhesse az ország közvéleménye. Ezért szükségesnek érzik alkotmányos keretek között működő független sajtóorgánumok létrehozását. (A lakitelki nyilatkozat, 1987. szeptember)

● Milyen válságtényezőket sorol fel a nyilatkozat? ● Milyen megoldást javasol?

Az ellenzéki, „félellenzéki” és reformer gondolatok a nyolcvanas években még nem különültek el egymástól élesen, voltak közöttük érintkezési pontok, képviselőik ismerték egymást, s hatottak is egymásra. Ugyanakkor nem alakult ki összefogás: a demokratikus ellenzék és a népi írók között ott lappangott a régi, azóta sem tisztázott népi-urbánus-vita emléke, a párttag reformerek pedig egy bizonyos ponton nem mehetek túl pozícióik veszélyeztetése nélkül.

POLITIKAI VÁLSÁG A nyolcvanas évek közepén főszerephez jutottak az MSZMP-ben olyan politikusok, akik nem világnézeti, hanem hatalmi érdekből, generációs alapon akarták leváltani az idős pártfőtitkárt. Fő képviselőjük, Grósz Károly 1987 tavaszán miniszterelnök lett. Grósz mind nyíltabban hangoztatta – már nem csak a párt belső köreibben, de a közvélemény előtt is azt a véleményét, amit egy interjújában így fogalmazott meg: „a biológia törvényei mindannyiunkra érvényesek”.

1987-ben a „Beszélő” köre közzétette a politikai programját összefoglaló „Társadalmi szerződés”-t. Ennek egyik mondata az addigi politikai életben szokatlanul nyersnek és szókimondónak tűnt: „Kádárnak mennie kell”.

Az ellenzék másik ága 1987 őszén Lakitelken összefüvetelt tartott, amelyen – jelezve a reformkommunisták növekvő elégedetlenségét és radikalizálódását – megjelent Pozsgay Imre is. Az összefüvetelen – egyelőre társadalmi szervezetként – megalakult a Magyar Demokrata Fórum.

Az államapparátusban dolgozó, általában párttag, reformoknak elkötelezett társadalomtudósok ugyancsak 1987-ben álltak elő a gazdasági-, politikai és szociális reformterveket összefoglaló tervezetükkel, a „Fordulat és reform”-mal.

A párton belüli helyzet rendezésére 1988 májusára pártértekezletet hívtak össze. A „pünkösdi pártértekezlet” legfontosabb döntéseiről a háttérben megállapodás született: Kádár a tényleges hatalommal nem jár, külön a számára létrehozott pártelnöki pozíci-

ót ka
litikai
forme

Az előze
kereszt
vezeteb
erősebb
Grósz s
tásokon
egy kivé
vezetőt
Politikai
mennyvor
mint aho
állapodo

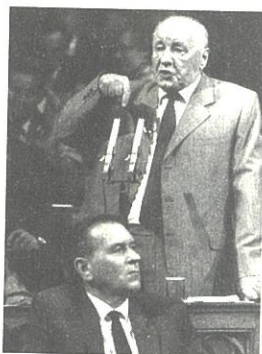
Kádár e
dár-ko
vezető
1989 n

1968.
ságán
A het
kultúr
Az er
A nyo
zék, i
Az M
minisz

öt kapta, a pártfőtitkár Grósz lett, a Politikai Bizottságba pedig bekerültek a reformerek is.

Az előzetesen egyeztetett szereposztás egy részét keresztülhúzták a küldöttek, akiket a párt alapszervezeteiben választottak, s akikben ekkor már erősebb volt a változtatási szándék, mintsem azt Grósz sejtette. Az elégedetlen küldöttek a választásokon őt, az idősebb generációhoz tartozó, s – egy kivétellel – konzervatívként számon tartott vezetőt kibuktattak. A „műhiba” következtében a Politikai Bizottságban sokkal alacsonyabb lett a keményvonalasok, és magasabb a reformerek száma, mint ahogy abban előzetesen Kádár és Grósz megállapodott.

Kádár elvesztette korábbi hatalmát, a Kádár-korszak véget ért. A volt pártvezető egészségi állapota megromlott, s 1989 nyarán meghalt.

Kádár János a parlamentben, előtte utóda, Grósz Károly, 1988.

[1986-os beszélgetéseink során] felmerült, hogy ismét megpróbálkozunk egy közösségi anyag létrehozásával, ami mindeddig kudarcot vallott. Világossá vált előttünk, hogy a kormánynak sűgás, a bizottságosdik nem járhatók többé.

Május 7-én Nyers Rezső jött a [Pénzügykutató] Intézetbe előadni. Előadása előtt Antal [László] azt kérdezte tőle: „Hogyan látja a helyzetet?” Válasz: „Szerintem komoly bajok vannak.” Antal: „Ez már válság.” Nyers: „Nem tudom, hogy válság-e, de biztosan nagyon súlyos helyzet.” Antal: „Nyers elvtárs támogatná-e, ha egy kis csapat megírná a helyzet elemzését és reformokra tenne javaslatot?” Nyers: „[...] Teljes mértékben támogatom.” [...]

[...] jártam Pozsgay Imrénél, a Hazafias Népfront főtitkáránál [...] felvettem [...] hajlandó lenne-e támogatni, védőszárnyai alá venni egy olyan anyagot, illetve szakértői csoportot, amely a gazdaság állapotáról

és a reformokról ad átfogó képet. Azonnal igennel válaszolt. Május 27-én a főtitkár találkozott a szakértők egy csoportjával (Antal, Bihari Mihály, Lengyel [László], Matolcsy [György], Tardos [Márton]). Itt egyeztünk meg abban, hogy a létrejövő HNF [Hazafias Népfront] Társadalompolitikai Tanács keretében fogjuk létrehozni az anyagot. [...]

1986 október végén alkalmunk volt találkozni a Központi Bizottság gazdaságpolitikai titkárával. [...] Havasi Ferenc nem tűnt meglepettnek a gazdasági helyzetről kialakított véleményünk kapcsán, lényegében elfogadta azt. [...] hangsúlyozta, hogy érzi és tudja a reform szükségességét, belátja, hogy 1987-re egy jelentősebb reformcsomagot kellene letenni az asztalra. Ma mindkét nagyhatalom reformokat vár tőlünk, nem állíthatjuk, hogy a Szovjetunió akadály a további reformoknak. Állítása szerint sohasem a Szovjetunió szabályozta a mi folyamatainkat, ha akarta volna sem tudta volna, mert ebben a slendrián országban hiába adtak volna ki parancsokat, úgy se hajtották volna végre senki. Ne higgye senki, hogyha itt kiadna egy parancsot, végrehajtanák. Még a sajátját sem tudja befolyásolni. (Lengyel László: Adalékok a „Fordulat és reform” történetéhez, 1987)

● Kikkel egyeztettek a reformerek az elemzés elkészítése előtt? ● Hogyan ítélte meg a Központi Bizottság titkára Magyarország és a Szovjetunió viszonyát 1987-ben, illetve korábban? ● Mit jelentett a slendriánság ebben az összefüggésben? ● Milyennek látta a helyzetet a Központi Bizottság titkára?

1968-ban indult a gazdasági reform (új mechanizmus). A reform nagyobb teret engedett a vállalatok önállóságának, és nagyobb lehetőségeket biztosított a „második gazdaság” számára is.

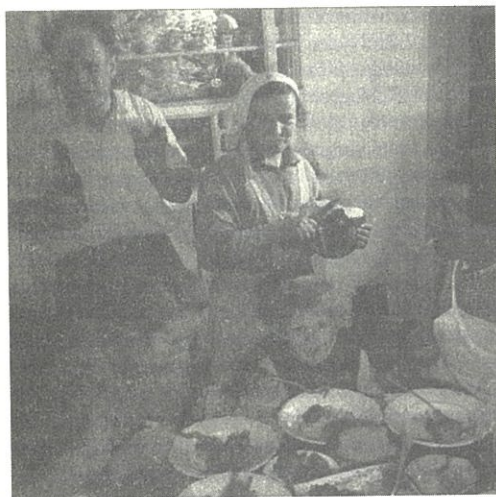
A hetvenes évek közepén a párton belüli dogmatikusok támadást indítottak a reform, illetve a túl engedékeny kultúrpolitika ellen.

Az erősödő gazdasági válság a hetvenes évek végén a reformok folytatására ösztönözte Kádárt.

A nyolcvanas években megjelent a rendszer nyílt ellenzéke. Két legfontosabb irányzatát a demokratikus ellenzék, ill. a népi írók köre jelentette.

Az MSZMP-n belül megerősödött a reformerek hangja. 1988-ban a reformerekkel összefogó Grósz Károly miniszterelnök megbuktatta Kádárt, s főtitkárrá választotta magát.

Társadalom és életmód a Kádár-korban

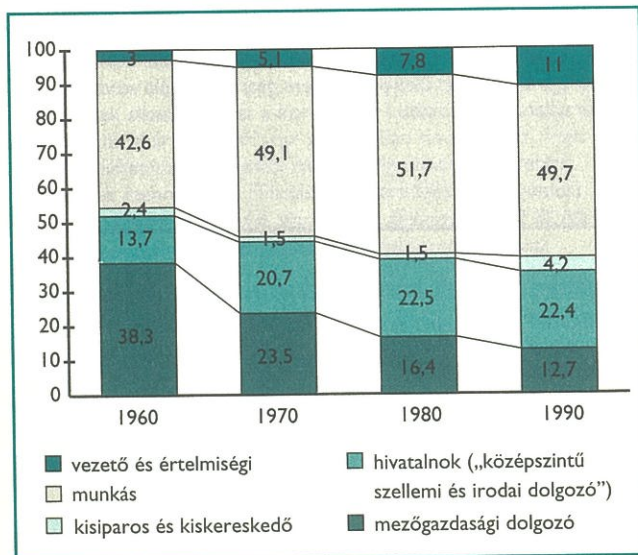

A paraszti jólét szimbóluma: a disznótoros, 1962. Bár alakultak hústermelő gazdaságok, a háztáji termelés versenyben maradt: a hús legalább felét a kis magángazdaságokban állították elő.

Nemrég találkoztam egy francia elvtársnővel. Azt hittem, hogy az éhhalál küszöbén áll, pedig nem, ő csak a Franciaországban divatos formát tartja. Mondtam, nézze csak meg a magyar nőket. Azt mondta, isten ments, hogy ő olyan legyen, ahogy nálunk mondják, olyan „teltkarcsú”. Ez a népi demokratikus stílus. (Kádár János egy szakszervezeti kongresszuson, 1963)

● Milyen „nyugati” és „népi demokratikus” nő-ideál képe rajzolódik ki Kádár beszédéből?
● Mit árulhat el egy társadalomról az ideálisnak tartott női testalkat?

GAZDASÁGILAG AKTÍV (DOLGOZÓ) NÉPESSÉG, 1960–1990 (%)

● Melyek a változások legfontosabb ismérvei? ● Mivel magyarázhatóak a változások?

„FRIZSIDERSZOCIALIZMUS” A XX. század utolsó harmadában a mezőgazdasággal foglalkozók aránya jelentősen csökkent. Az ipari munkások aránya 1970-ben volt a legmagasabb, majd ez is csökkenni kezdett. Ezzel szemben a harmadik szektorban (szolgáltatás, kereskedelem, egészségügy, kultúra, oktatás, közigazgatás) folyamatosan nőtt a foglalkoztatottak száma – akárcsak a többi fejlett és közepesen fejlett országban.

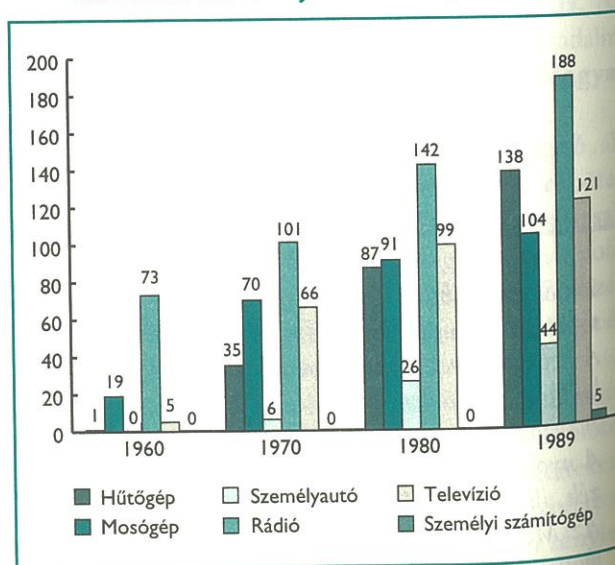
Bár Magyarországot a hazai közvélemény hajlamos szegény országnak tartani, a nemzetközi szervezetek a közepesen magas jövedelmű országok közé sorolják, az országok rangsorában kb. a 30. helyre a világ másfélszáz állama között. A közvélekedésnek az lehet az oka, hogy a lakosság többsége a nyugat-európai országok életszínvonalát tekinti mércének és elérendő célnak.

A korszak nagy vívmánya volt, hogy jelentősen csökkent a – korábban milliós tömegekre jellemző – szegénység, amelyben még az élelmiszer beszerzése is gondot jelentett: már nem milliós, „csak” százezres tömegre volt jellemző.

A Kádár-rendszerben emelkedett szinte valamennyi civilizációs mutató: javultak a lakásviszonyok, a tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottság; 100%-os lett a társadalombiztosításban részesülők aránya; javult az iskolázottsági szint; általánosan elterjedt a nyaralás szokása, és bővült a külföldi utazások lehetősége.

A JÓLÉT ÁRA A viszonylagos jólétnek azonban ára volt. Mivel a politikai vezetők a rendszer stabilitása szempontjából kiemelt jelentőséget tulajdonítottak az életszínvonal emelésének, elhanyagoltak egy sor, kevésbé fontosnak ítélt területet,

EGYES TARTÓS FOGYASZTÁSI CIKKEK 100 HÁZTARTÁSRA JUTÓ SZÁMA, 1960–1989

● Hasonlítsuk össze az egyes árucikkek elterjedésének ütemét! Mely termékek „fogyasztása” bővült gyorsabban, vajon miért?

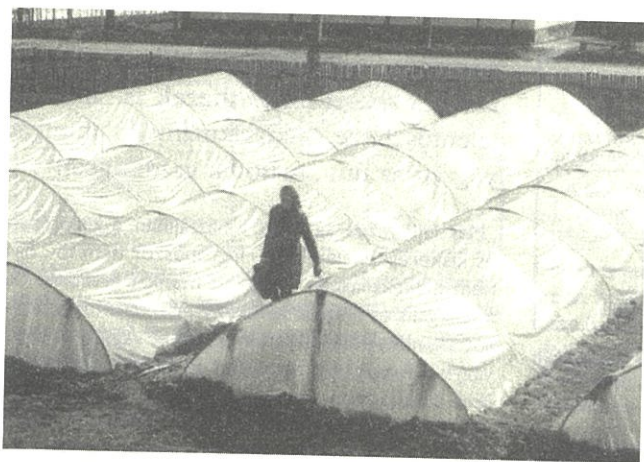
Egy ki-
azaz „
hatvan
ből – v
vívmai

mint
Ugya:
sekor
A társ
rosára
veked
évekb

A politi
évekbe
– a lako
1990-
– azzal,
ján sz
ján ke
addig
2,5%-

600
500
400
300
200
100
0

● Kik ép-
lyen tele

Egy korszakalkotó találmány: a növénynevelő műanyag alagút, azaz „a fólia”. A fóliázásnak köszönhetően Magyarországon a hatvanas évek elejétől nem voltak ellátási gondok zöldségfélékből – voltak olyan szocialista országok, ahol ezt irigylésre méltó vívmánynak tartották.

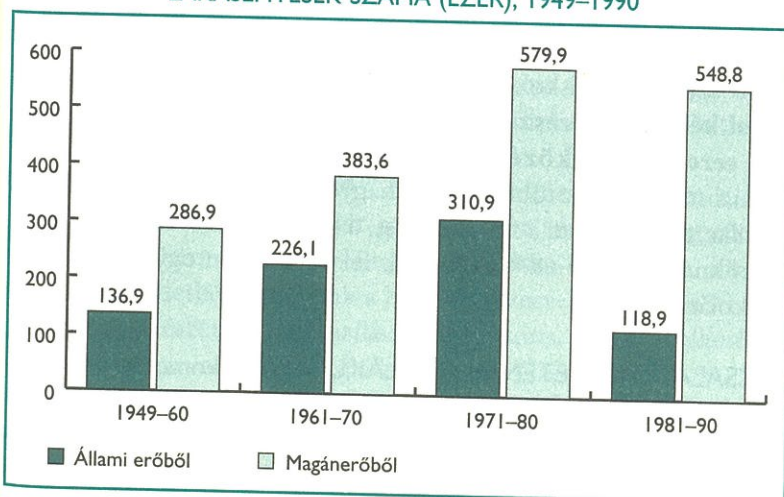

Ingázók, Keleti pályaudvar, 1979. A városi lakásépítések nem tartottak lépést a városi munkahelyek számának gyarapodásával és a falusi munkahelyek számának csökkenésével. Tömegek kényszerültek arra – a hetvenes évek elején közel egymillió dolgozó –, hogy lakóhelyük és munkahelyük között naponta „ingázzanak”.

mint például a távközlés vagy az úthálózat fejlesztését. Ugyanakkor a nagyvonalú szociális intézkedések bevezetésekor nem számoltak a hosszú távú következményekkel. A társadalombiztosítási kiadások 1960 és 1980 között a nyolcszorosára nőttek, ami messze meghaladta a gazdaság egészének növekedését, sőt, a költségek növekedése folytatódott a nyolcvanas években is, amikor a gazdaság növekedése már megtorpant.

A politikai vezetők joggal büszkélkedtek többek között azzal, hogy a hatvanas években általánossá tették a nyugdíjrendszert. De nem számoltak – a lakosság elöregedésével – 1952-ben a nyugdíjasok a lakosság 5,8%-át tették ki, 1990-ben 24,3%-át, 1999-ben pedig már 31%-át; – azzal, hogy az első nyugdíjak egy jelentős részét a korábbi, alacsony bérek alapján számították ki, idővel azonban emelkedtek a bérek, és a nyugdíjakat ez alapján kellett kiszámítani. Míg 1952-ben az átlagnyugdíj az átlagbér 23%-át tette ki, addig 1983-ban már 58,6%-át. Míg 1960-ban a nemzeti jövedelem, tehát a GDP 2,5%-a ment nyugdíjakra, 1990-ben már 9,7%-a.

LAKÁSEPÍTÉSEK SZÁMA (EZER), 1949–1990

● Kik építették a lakások többségét a szocializmus korszakában? ● Vajon milyen településeken építettek több állami, és melyeken több magánlakást?

A település legrégebbi háza sincs tizenöt esztendő. Katonás rendben, szinte hivalkodva sorakoznak a piros tetős épületek. A megváltozott arcú falu mélyéig szimbólum: a növekvő jólét, a gazdag természet ígérő nyár, az épülő holnap jelképe. [...]

[...] a konyhában foglalunk helyet. A macska itt is bent van, a sarokba állított heverőn alszik jóízűen. Az ivóvizet két vödörben tartják, mellettük képpettyes cserépbögre – azzal merítene a vödörből, és abból is isznak mindannyian. [...]

Bárhová megyünk, mindenütt ez a kép fogad bennünket. Rádió, mosógép, villanyvasaló csaknem minden háznál van, de mindez a konyhában. [...]

Fürdőszobát egyetlenegy új házban sem találunk. A legtöbb helyen mosdótálat sem látunk; mint később kiderül, azért, mert az ágy alatt tartják. [...] Fogkefe, fogmosó pohár a meglátogatott házak egyikében sincs [...]. (A Családi Lap cikke, 1962. április)

● Milyen jeleit látja a szerző a fejlődésnek? ● Mi utal a hagyományos életmód fennmaradására?

Egy átlagos magyar család a szocializmus éveiben többéves várakozás, többéves gyűjtögetés után juthatott autóhoz – nem csoda, ha sokaknak csak a kicsi, csörömpölő, füstöt okádó keletnémet gyártmányú Trabantra tellett. A kommunista korszak végén a magyar utakon futó kb. kétmillió személygépkocsi csaknem ötöde Trabant volt.

armadában a
n csökkent.
gasabb, majd
szektorban
atás, közigaz-
na – akárcsak

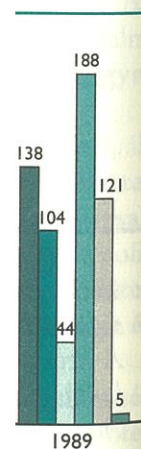
ágnak tartani, a
közé sorolják,
között. A köz-
európai orszá-

csökkent a
g, amelyben
nem millió,

ennyi civi-
s fogyasztási
biztosításban
inosan elter-
lehetősége.

n ára volt.
ontjából ki-
emelésének,
t területet,

KEK
50–1989

számítógép

isének ütemét!
v, vajon miért?

A MAGYAR OKTATÁSI RENDSZER, 1945–1988

Évfolyam			Végzettség	Továbbtanulás lehetőségei
1–8.	9–11.	12.		
általános iskola	gimnázium		érettségi	bármilyen felsőoktatási intézményben továbbtanulhat, ha sikeres felvételi vizsgát tesz
általános iskola	szakközépiskola		érettségi	bármilyen felsőoktatási intézményben továbbtanulhat; a középiskola szakjának megfelelő területen nagyobb, más területeken kisebb esélyek
általános iskola	szakmunkás-képző		szakmunkás bizonyítvány	felsőoktatási intézményben csak az érettségi megszerzése után jelentkezhet

● Hasonlítsuk össze a vázlatot a két világháború közötti oktatási rendszer vázlatával! Mennyiben teremtett nagyobb esélyegyenlőséget ez a rendszer?

1962-es karikatúra: „Gergely, aludtál? Már megint elfelejtetted, hogy a háztájiban vagy?”

Óvodások sétája a budapesti Váci utcán, 1966. Az óvodába járás a Kádár-korszakban vált általánossá: míg a Horthy- és a Rákosi-korszakban 100–150 ezer csöppsegről gondoskodtak ilyen módon, a hetvenes évek végére a félmilliót is megközelítette az óvodások száma.

Tanyasi iskola, 1959.

Nőtt a deviáns jelenségek száma: az öngyilkosságok – korábban is nagyon magas, a világ „élvonalába” tartozó – aránya 1950 és 1980 között a duplájára nőtt. **Az alkoholisták száma folyamatosan emelkedett**, becslések szerint 1988-ban több mint félmillióan szenvedtek ebben a betegségben.

OKTATÁS A hetvenes években az alapfokú oktatásban átörös következett be: a felnőtt népesség többsége elvégezte legalább az általános iskola nyolc osztályát. **Az egyetemi, ill. főiskolai képzésben részesülők aránya alapján viszont az európai sereghajtók közé kerültünk** – nem csak a nyugati, de a szocialista országok többsége is leghagyott minket ezen a területen. Az állam szabályozta a felsőoktatást: a nyolcvanas években a felvételizőknek csak 35–40%-át vették fel valamilyen egyetemre vagy főiskolára.

A CSALÁDOK ÉLETÉNEK ÁTALAKULÁSA A korszakban a családok élete is jelentősen megváltozott: **nőtt a válások száma**, 1950 és 1988 között mintegy a duplájára. Sokan a házasság válságáról beszéltek, annak ellenére, hogy az első házasságkötések időpontja korábbra került, és a felnőtt lakosság nagyobb része élt házasságban, mint a két világháború között.

Az életszínvonal emelkedésének árát azonban nemcsak az állam fizette meg, hanem az emberek is, akiknek jelentős része önkiszákmányoló munkát végzett az ún. „második gazdaságban”.

„Második gazdaság” alatt a háztájiban, a kisiparban és kiskereskedelemben – legtöbbször nem fő-, hanem mellékállásban – végzett munkát értették, de a féllegális és illegális tevékenységeket is ide számították, mint például a csempészetet vagy a fusizást, vagyis a magáncélú termelést az állami tulajdonban lévő eszközökön, munkaidőben. A második gazdaság meghatározó jelentőségű volt például a lakásépítések terén. A hetvenes években a magyar családok mintegy háromnegyede szerzett jövedelmet a második gazdaságból.

1960 és 1980 között a várható élettartam ismét csökkent, különösen a középkorú férfiak halálozási arányai romlottak.

A halandósági mutatók romlása a rendszer közvetett következménye volt. A felnőtt férfiak általános egészségi állapota már az ötvenes években romlani kezdett, de e tény sokáig elfedte, hogy ekkor számolták fel a fertőző betegségek jórésztét, s tovább csökkent a csecsemőhalandóság is. A rendszerváltás után a férfiak születéskor várható élettartama ismét növekedni kezdett, s hasonló tendencia mutatkozott valamennyi szocialista országban.

A 15-54 ÉVES NŐK FOGLALKOZTATÁSA, 1949-1980 (%)

	1949	1960	1970	1980
nem-tanuló eltartottak	61,3	41,6	21,4	6,8
tanuló eltartottak	2,9	4,4	8,7	7,8
inaktív (nyugdíjas, GYES-en lévő stb.)				
keresők	1,3	0,7	5,6	12,2
aktív keresők	34,5	53,3	64,3	73,2

● Milyen mértékben változott a nők munkába állásának mértéke? Hogyan hathatott ez a családok életére? ● Mitől növekedhetett az „inaktív keresők” száma?

A gyerekszám folyamatosan csökkent, ugyanakkor csökkent azon nők aránya, akiknek nem született gyereke. Az egy-két gyerekes családok váltak jellemzővé. Az állam gyermekvállalást ösztönző szociálpolitikai intézkedései, így az óvodai férőhelyek növelése – 1960-ban a megfelelő korú gyerekek alig harmada járt óvodába, a nyolcvanas években már kilenczede – vagy a gyermekgondozási segély (GYES) 1967-es bevezetése csak kis mértékben lassították a születések csökkenését.

SZABADIDŐ ÉS SPORT Jelentősen megváltozott a szabadidő eltöltésének módja is. A hagyományos, sokszor csak egy-egy társadalmi rétegre jellemző tevékenységi formák megszűntek, átalakultak. Az életmód, a társadalom változásai új szórakozási formák kialakulását eredményezték, melyek sokszor generációs keretek között érvényesültek. A közösségi szabadidős tevékenységek szerepe visszaszorult, az emberek mind nagyobb mértékben egyedül vagy szűk családi és baráti körben kapcsolódtak ki.

A sport elvesztette azt a kiemelt támogatottságát, amelyet az 1950-es években élvezett. Az 1952-es helsinki olimpián elért teljesítményét – 16 aranyérem – a későbbiekben meg sem közelítette a magyar csapat.

A tömegsport fejlődése is elmaradt a kívánatostól: az emberek többsége semmilyen sportot nem űzött, és – a táplálkozási szokások mellett – ez is szerepet játszhatott abban, hogy 1986-ban a magyarországi felnőttek 60%-a túlsúlyosnak számított.

„FOGYASZTÓI KULTÚRA” A magyar társadalomra a hatvanas évektől nagy hatást gyakorolt a nyugati fogyasztói kultúra. A farmer, a rockzene, a fiúk hosszú hajviselete, a miniszoknya kezdetben nem csak a hivatalos szervek, de a felnőtt korosztály egy részének a rosszallását is kiváltotta. Ezek az ellenérzések csak lassan, a hetvenes évektől kezdtek oldódni.

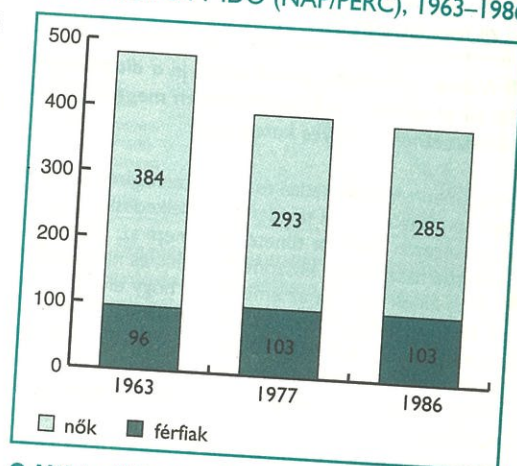
Az áhított fogyasztói javak egy részét megpróbálta a hazai ipar helyettesíteni. A szocialista tömbön belül sokáig egyedinek számított, hogy Magyarországon gyártottak farmernadrágot. A nehezen beszerezhető nyugati termékek – orkáncabát, nejlonharisnya, farmer, rágógumi, lemezek, kazetták, kvarcórák,

Vannak pl. egyes nyugati divatok, amelyek bizonyos mértékben nálunk is hatottak, más divatok pedig a hazai talajon is kitermelődtek. Ezek egyike a cinizmus és a közöny a közéleti kérdésekkel szemben. Nyugaton ez párosul a vadnyugati nadrágviselettel meg a hosszú hajjal, a borotválkozás elhagyásával, sőt, a „legfejlettebb” szektákban még a fehérnemű viselést és a mosdást is elhagyják. Nálunk ez ebben a mértékben nincsen, de szórványosan felüti a fejét...

A vadnyugati nadrágokkal meg a hajviselettel, meg a szakállal nem akarok foglalkozni. De az öltözködésnek megvan a maga jelentősége, minden ember szeret jól kinézni... Azonkívül van a világon divat is, és azzal valamiképpen haladni kell. Persze ennek is megvannak a maga civilizált formái, és ehhez ragaszkodni kell. Ami itt fontos, az az, hogy a párt, az ifjúsági szövetség nem divattervező cég, nem fodrászipari cég, és nem is kell ilyesmivel foglalkoznia. A pártnak, a KISZ-nek e kérdések társadalmi oldalával kell foglalkoznia. (Kádár János felszólalása a KISZ kongresszusán, 1967)

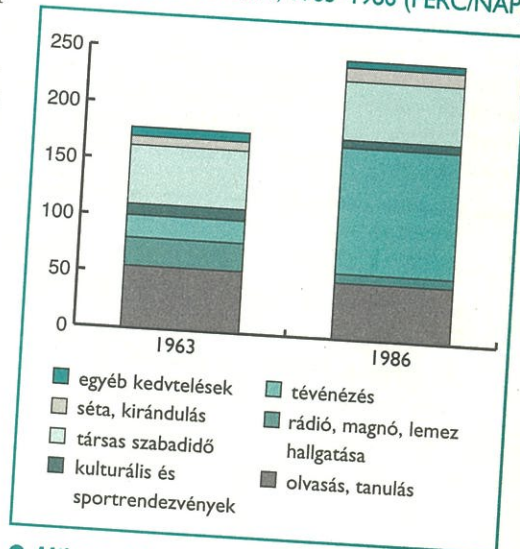
● Milyen „jelentést” tulajdonít Kádár a nyugati divatnak? ● Mi a véleménye Kádárnak az öltözködés, a divat szerepéről?

HÁZIMUNKÁRA ÉS A GYEREKEK ELLÁTÁSÁRA FORDÍTOTT IDŐ (NAP/PERC), 1963-1986

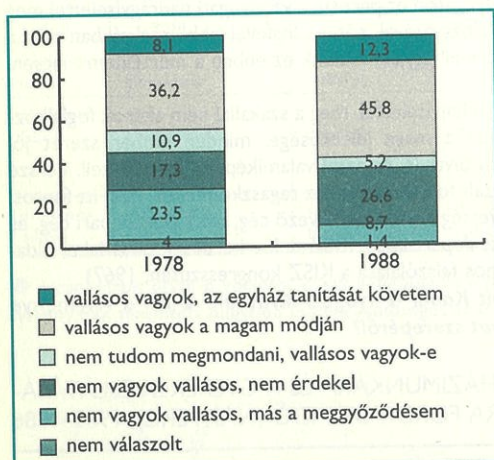

● Miért csökkent a nők házimunkára, ill. a gyerekek ellátására fordított ideje? Milyen magyarázatokat adhatunk a csökkenésre? ● Hogyan alakult a férfiak részvétele ezekben a tevékenységekben?

A SZABADIDŐ ELTÖLTÉSÉRE FORDÍTOTT IDŐ, 18-60 ÉVES FÉRFI, 1963-1986 (PERC/NAP)

● Milyen változások olvashatóak le a diagramról? ● Melyik szabadidős tevékenységre fordított idő növekedett, melyik csökkent?

VALLÁSOSSÁG A MAGYAR
TÁRSADALOMBAN, 1978–1988 (%)

● Milyen változások olvashatóak le a diagramról? Mi lehet az oka ezeknek? ● Milyen meggyőződést tükrözhetnek az egyes kategóriák?

Hogy mennyire kiforratlan és kusza, mennyire bizonytalanságokkal és ennek következtében sunyiságokkal teli mindennapi viselkedéskultúránk, annak egyik árulkodó s már-már nevetségesen frappáns tünete az, hogy nincs még elfogadott, nyugodt lelkiismerettel használható köszönésmódunk, és nincs kialakult megszólító módunk sem. [...]

[...] kinek mondja az ember azt, hogy elvtárs, s kinek azt, hogy úr vagy uram? Ha az ember kérvényt ír, akkor mi a tanácsosabb vagy helyesebb? Ha azt írja, hogy Miniszter úr, vagy azt, hogy Miniszter elvtárs? S az egyetemen: Professzor urat vagy Professzor elvtársat kell-e mondani (egyesek szerint például a Professzor elvtárs kissé már bizalmaskodó, mások szerint viszont a Professzor úr az intimebb változat). A kerületi tanácsnál nem nagyon szokás azt mondani, hogy Osztályvezető úr, de az SZTK-rendelőben meg azt nem szokás mondani, hogy Doktor elvtárs. Egyik vállalatunknál – s bizonyára sok ilyen vállalatot lehet találni az országban – a vezérigazgató [...] a nála szíveséggért előszobázó ügyfeleket elvtársként aposztrofálja, s ezen belül ez utóbbiakat hol magázza, hol tegezi (a beavatottak szerint igen nagy különbség van aközött – nagyobb, mint általában a köznap gyakorlatban a magázás és tegezés között –, hogy ha az embert „.... és maga, Kovács elvtárs”-ként vagy „.... és te, Kovács elvtárs”-ként szólítja meg); a sofőrjét [...] a keresztnévén szólítja meg, magázza, és jó napotot köszön neki; a sofőr viszont őt X elvtársozza és magázza, illetve néha tetszikeli, a vállalat nőgajait viszont, beosztásra és életkorra való tekintet nélkül „Kezitszókolom Manikázza”, mindig a megfelelő vállalati becenév behelyettesítésével (azok őt csaknem kivétel nélkül vezetéknevén szólítják és magázzák). És így tovább. (Hankiss Elemér: Társadalmi csapdák. Diagnózisok, 1978)

● Milyen szabályai voltak a megszólításoknak és köszönéseknek? ● Milyen zavarok és bizonytalanságok érzékelhetők ezekben a szabályokban? Miért tarthatta ezt árulkodó kortünetnek a szerző? ● Honnan eredhettek ezek a zavarok?

zsebszámológépek és így tovább – jelentős részben a bevásárló turizmus, vagyis a tömeges méreteket öltő **csempészet révén kerültek „forgalomba”**.

ÉRTÉKREND ÉS GONDOLKODÁS A „marxista-leninista” ideológia hivatalosan meghatározta a tömegtájékoztatást, az oktatást és a művelődést, szabályozta az állami élet rendjét. Az emberek jelentős részére azonban továbbra is a korábbi örökölt értékek hatottak.

A vallásnak a párt ideológiája szerint fokozatosan el kellett volna halnia, mivel a „szocializmus felszámolja az alapjait”. Amikor azonban **a hetvenes évek végén** ismét vizsgálni lehetett az emberek vallásosságát, az eredmények meglepték a pártvezetést: **a népesség mintegy fele, a nyolcvanas években pedig már több mint fele vallotta magát vallásosnak. Ugyanakkor az egyházak befolyása a mindennapi életre csökkent:** bár az esküvők, keresztselők és temetések nagy része egyházi keretek között zajlott, a Kádár-korszak végén a lakosság valamivel több mint tizede járt csak rendszeresen templomba vagy imádkozott legalább hetente.

Hosszú haj, kockás ing, szűk, ún. „csöves” farmernadrág – a hetvenes évek egyik jellegzetes öltözeke. A „csöves” stílushoz tartozott az „őszinte, kőkemény rockzene” hallgatása is.

A Kádár-korszak az emberek többségének gyarapodását, életszínvonalának emelkedését hozta.

A „jólét” ára az ország eladósodottsága, az infrastruktúra elmaradása és a második gazdaságban végzett túlmunka volt.

A hetvenes évekre a felnőtt lakosság többsége elvégezte az általános iskolát, kibővült a középiskolai oktatás, a felsőoktatás terén viszont elmaradás mutatkozott.

A korszakban csökkent a születések száma, az 1-2 gyerekes családmódel vált jellemzővé.

A felnőtt, munkaképes nők többsége munkát vállalt, a hagyományos családi munkamegosztás azonban alig változott.

Az életmód, a fogyasztás és a divat terén nagy hatást gyakoroltak a nyugati minták.

Az egyházak befolyása jelentősen csökkent, de a társadalom többsége vallásosnak tartotta magát.

Mag
kisel

LAKOSS

Az 1945
szág és
újra elcsa
tözött, ill

A pots
országi
lepítését
Végül mi
ból, több

A kitelepíté
sok jelentél
rint: „egy s
batyuval me
dokkal sürg
mokraták

Csehszlov
jes magya
a csehszl
re-egyezt
100 ezer
73 ezer s

MAGYAR
kosságcs
szlováko
ben csök

A kitelepíté
szeptember